

*Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina –
Marton Gellért Ernő – Szabados János*

Válogatott források az 1627. évi szőnyi békeszerződés történetéhez¹

„mert ha az portát arról megtudósétanánk,
az magunk vérebe az magunk kenyerét aprétanánk”
(*Murteza pasa Esterházy Miklósnak 1627. aug. 2–3.*)

Bevezetés

A kora újkori magyar diplomáciatörténeti kutatások számos esetben törekednek arra, hogy korábban csak elnagyoltan vagy egyáltalán nem érintett történeti eseményeket dolgozzanak fel kibővített forrásbázissal és megújult módszertani apparátussal. Mivel a 19–20. század fordulója után háttérbe szoruló forráskiadási hagyomány az utóbbi időszakban előtérbe került, így jelen tanulmánynak is bevallott célja, hogy azokhoz a történeti kutatásokhoz csatlakozzon, amelyek eddig kiadatlan levéltári anyagokat kívánnak közreadni egy-egy kiemelt történeti esemény pontosabb megvilágításának érdekében.

Forrásközlő tanulmányunkban így arra törekedtünk, hogy az 1627. évi szőnyi béke bizonyos kérdéseit megvilágítsuk, és ezért a békealkudozások időszakából származó, eddig kiadatlan magyar, latin, német és oszmán nyelvű forrásokat adunk közre. A szőnyi béke kapcsán ez ideig többnyire az Esterházy család hercegi ágának levéltárából (MNL OL P 108 71. Repositorium), illetve az Osztrák Állami Levéltár (ÖStA) Házi-, Udvari- és Állami Levéltár (HHStA) Hungarica állagának Miscellanea sorozatából, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltár (OL) kancelláriai levéltárának Transylvanica fondjából (A 98) publikáltak iratokat.² Ezen anyagok korábbi feldolgo-

¹ A tanulmány az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkája révén jött létre. A magyar forrásközlés Juhász Krisztina, Marton Gellért Ernő, Brandl Gergely, a latin forrásközlés Brandl Gergely, a német forrásközlés Szabados János, az oszmán forrásközlés Göncöl Csaba munkája. A bevezető tanulmányt Göncöl Csaba, Szabados János és Brandl Gergely írta. Köszönjük a segítséget Tóth Sándor Lászlónak (magyar, latin), Teiszler Évának (latin), Tóth Hajnalkának (magyar) és Anna Huemernek (német) a szövegek kiadásának segítéséért. Külön köszönet illeti Papp Sándor kutatócsoport-vezetőt a tanulmány elkészítése során nyújtott önzetlen segítségéért.

² Az utóbbi két forráscsoportot korábban feltehetően egy helyen tárolták Bécsben. Vö. FAZEKAS, 2015, 33–34; Jászay Pál idején még minden bizonnyal egy helyen voltak az iratok, mert az 1627. évi szőnyi békérről szóló munkájában zömében ezeket a – ma már más helyen fellelhető – forrásokat adta ki. Vö. JÁSZAY, 1838, passim.

zásának nemcsak a nyelvi könnyebbség volt az oka, hanem más köztörténeti témák esetében is ezek az anyagok szolgáltatták az elsődleges információt a kutatás számára.

A kevésbé érintett forráscsoportok közül a legkiemelkedőbb az ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I. alsorozata, amely anyagból jelen témához kapcsolódóan mindeddig nem készült publikáció, pedig mint látni fogjuk, a tárgyalások menetének rekonstruálása szempontjából megkerülhetetlen iratokat tartalmaz. Ugyanígy az ÖStA HHStA török forrásokat tartalmazó Türkische Urkunden állagában is kerültek elő korábban közöletlen iratok, amelyek széleskörű feldolgozását leginkább a forrás jellege (oszmán nyelven írt dokumentumok) akadályozta. Jóllehet az ÖStA HHStA-ban található Pálffy-levéltárból a 20. század elején készült forráskiadásban már találunk a szőnyi békekötést érintő dokumentumokat,³ azonban a Pálffy család okmánytárát sajtó alá rendező Jedlicska Pál figyelmét valamilyen okból számos levél elkerülte. Nem dönthető el, hogy Jedlicska mi alapján válogatta anyagát kiadásra, hiszen több kiemelkedő fontosságú levelet is kihagyott. Ezek közül néhányat jelen tanulmányban közlünk is. Magyarországon is található a témához további iratok, mint például Esterházy Miklós nádor Murteza budai pasával folytatott levelezése.⁴ Továbbá az esztergomi Prímási Levéltár (PL) világi levéltárának (Archivum Saeculare = AS) Acta Radicalia (AR) Classis V. sorozatában is megbújnak a tárgyalások szempontjából jelentős dokumentumok, amelyek minden bizonnyal az érsek kiemelkedő politikai tevékenysége miatt kerültek oda.

Ezek a levéltári iratanyagok mind összefoglalóan világíthatnak rá a béke folyamatára, mivel a tárgyalásokban résztvevő politikai személyiségek az alá-fölé rendeltségi viszonyok miatt gyakorta egy helyen hagyományozták irataikat. Így például az ÖStA HHStA Türkei I. iratai között különböző biztosok eltérő tárgyú és néha eltérő véleményű levelei is egy helyen található meg. Ezek alapján kijelenthető, hogy a béketárgyalás forrásadottsága kiemelkedő, és egyértelmű, hogy számos más levéltári anyag őriz még iratokat, ami indokolja az ilyen jellegű alap kutatások folytatását.

Célunk az, hogy az említett helyeken fellelhető iratok közlése révén jobb rálátást biztosítsunk a szőnyi béketárgyalások menetére, a felek céljaira és a felvetett kérdésekre. Továbbá, ennek köszönhetően, a Habsburg–oszmán diplomáciai érintkezés speciális

³ JEDLICSKA, 1910, 46–50. (Nr. 84–92.).

⁴ Bizonyos, hogy a magyar területek két fontos méltósága kiterjedt levelezést folytatott, mivel a határ menti konfliktusok jelentős részének rendezése rájuk hárult. Sajnálatos módon a pasa beérkező levelei iratvesztés miatt nem állnak rendelkezésre, csupán másodlagos úton érhető el ez az anyag. A nádori irathagyaték azonban a beérkező levelek tekintetében és gyakorta a kimenő levelek esetében is bőséges lehetőséget nyújt a vizsgálatokra (ld. MNL OL P 123; SALAMON, 1867, passim). Az érintett korszak két kiemelkedő alakja: Esterházy Miklós és Murteza pasa. Gróf Galántai Esterházy Miklós (1583–1645), nádor (1625–1645). Életére és munkásságára a teljesség igénye nélkül ld. SALAMON–SZALAY, I, 1863, II, 1866, III, 1870; PÉTER, 1985; HILLER, 1992, 33–98; Murteza 1626–1630 között budai pasa, 1634-ben IV. Murád szultán lengyelek elleni hadjáratában mint *szerdár* vett részt, 1636-ban halt meg. GÉVAY, 1841, 29; KARÁCSON, 1914, 218–220. Esterházy és Murteza levelezésének kiadásán Kármán Gábor és munkatársai dolgoznak a „*Diplomáciai források a Magyar Királyság oszmán kapcsolatainak történetéhez (16–17. sz.)*” c. 124178 sz. OTKA-projekt keretében.

„magyar” ügyként való értelmezésének lehetősége is felmerül, mivel a tárgyalások jelentős részét a három részre szakadt Magyarország három kiemelkedő méltósága – a nádor, a budai pasa és az erdélyi fejedelem – jelentős mértékben befolyásolta.

A béketárgyalás vizsgálatát – kiemelkedő forrásadottságán kívül – számos más kérdés is indokolja. A béke nemcsak hogy tizenöt évre rögzítette a két birodalom közötti viszonyokat – egészen az 1642-es második szőnyi békéig –, hanem jelentős nemzetközi visszhangot is keltett, így alkalmat ad arra is, hogy a későbbiekben széle-
sítsük a kutatás térbeli kereteit, valamint lehetőség van arra is, hogy olyan részletkérdéseket is pontosan lehessen vizsgálni, mint a különböző békepéldányok létrejöttének kérdése filológiai összehasonlításban, vagy a ratifikált békepéldányt Konstantinápolyba szállító nagykövetség ügye, amelyekre jelentős mennyiségű kiadatlan forrásanyag áll még rendelkezésre. Valamint olyan átfogó kérdések megvilágításához is hozzájárulhat, mint Erdély közjogi helyzetének vizsgálata, a Habsburg–oszmán tárgyalási folyamatok hosszútávú értékelése, vagy akár Bethlen Gábor külpolitikája. A béketárgyalások anyaga azonban nem pusztán a diplomáciatörténeti kutatások számára hordoz tanulságokat. Olyan, a határvidék viszonyait alapjában befolyásoló ügyeket lehet segítségükkel megvilágítani, mint a határ menti hódolt falvak állapota, a rabok helyzete, az adózási szokások, a hadmozdulatok, a különböző kultúrák érintkezésének kultúr-, eszme- és társadalomtörténeti aspektusai stb. Ennek örvén fontos kiemelni, hogy jelen közleményünk nemcsak egy részletesebb Habsburg–oszmán diplomáciatörténeti kutatássorozat részének tekinthető,⁵ hanem egy hosszabb, a szőnyi békét feldolgozó, részletes kutatás egy állomásának is.⁶

⁵ Az Oszmán-kori Kutatócsoport célkitűzéseit és létrejöttének okait Papp Sándor kutatócsoport-vezető, vezető kutató a következőképpen foglalta össze: „A kutatócsoport megalapításának célja egy olyan szakmai műhely létrehozása a Magyar Tudományos Akadémia és a Szegedi Tudományegyetem együttműködésével, ami az Oszmán Birodalom nemzeti és vallási közösségei – ezen belül a törökség és a magyarság – történeti kapcsolatrendszerét kutatja a 15. és 18. század közötti időintervallumban. Ennek a munkának a személyi és szakmai feltételei adottak Szegeden. A 2017. július 1-jén induló projekt tagjai többségében fiatal, a szakmai munkásságuk elején álló személyek, ugyanakkor jól felkészültek, magas szintű idegen nyelvi ismeretekkel és nemzetközi tapasztalatokkal rendelkeznek. Munkánk során egy főtémát (a) és két melléktemát (b, c) kívánunk körbejárni és feldolgozni. A kutatócsoport legfőbb közös vállalkozása (a) *A középkori és kora újkori magyar királyok oszmán szultánokkal kötött békeszerződéseinek kritikai kiadása 1739-ig, illetve 1791-ig*. Emellett melléktemaként tervezzük (b) *A 17–18. századi erdélyi–török békeszerződések kritikai kiadását magyar és angol fordításokkal*. Továbbá ezekhez kapcsolódóan a harmadik kutatási témánk (c) *Az Oszmán Birodalom és a Habsburg Monarchia közötti diplomácia*.”

⁶ A szőnyi béke kutatása az elmúlt évek szemináriumi foglalkozásait követően júliustól kutatócsoport formában folyik. A kutatás első bemutatkozása egy német nyelvű konferenciaelőadás volt (címe: *Friedensverhandlungen zwischen Osmanen und Habsburgern: der Friedensvertrag von Szőny aus textkritischer Perspektive, a Netzwerke der Diplomatie – Habsburgische Gesandte an der Hohen Pforte* című konferencián, Szabados János, Brandl Gergely, Göncöl Csaba, Marton Gellért Ernő részvételével), amely katalógusszerűen kívánta összegyűjteni a levéltári forrásokat és a vonatkozó irodalmat. A konferencia-előadás tanulmány formájában a *Chronica* című folyóirat 2018. évi számában várható német nyelven, jelentősen bővített formában. A kutatás jelen állása szerint nemcsak a monografikus feldolgozás, hanem számos résztema kidolgozása is előkészületben van.

A fenti kutatások alapján először rövid bevezető tanulmányban adunk számot a szőnyi béketárgyalás legfontosabb kérdéseiről, jelentősebb szakirodalmáról és központi szereplőiről. Ezt követően forrásnyelvek szerint rendezve ismertetjük a szövegközlés fontosabb formái és tartalmi kérdéseit, külön figyelmet szentelve az általunk mérvadó-nak tekintett kiadási szabályoktól való eltéréseknek. Végül pedig, a tanulmány legterjedelmesebb részében, időrendben közöljük a békekötés során keletkezett válogatott iratokat. Természetesen, mivel jelen kutatás a már említett módon egy nagyobb forrásfeltáró munka része, ez a válogatás is csupán töredéke a béketárgyalások még rendelkezésre álló kiadatlan iratainak.

Áttekintés

A 17. századi Habsburg–oszmán békekötések közül az 1627. évi, úgynevezett első szőnyi békéről a 19. században három monográfia született, melyekben a békekötés számos forrása is napvilágot látott.⁷ Jóllehet, az idézett kiadásokon kívül a 19–20. század kutatói számos egyéb forrásközléssel járultak hozzá a szőnyi béke történetének megismeréséhez,⁸ a releváns forrásanyagnak csupán töredéke jelent meg nyomtatásban. Különösen igaz ez a megállapítás az 1627. augusztus közepétől szeptember közepéig tartó időszakra, amely a tárgyalások legintenzívebb szakasza volt, amikor a béke feltételei megszülettek,⁹ így ezek a hetek jelen forrásközlésben hangsúlyos helyet kapnak.

A két birodalom helyi képviselői 1626. december 18-án kötöttek fegyverszünetet (No. 1.), és megkezdték az előkészületeket a tárgyalásra. II. Ferdinánd császár¹⁰ Esterházy Miklós nádort bízta meg a törökkel való előzetes egyezkedések lebonyolításával. A császári békebiztosok elnöke Sennyey István váci püspök és kancellár lett,¹¹ további

⁷ JÁSZAY, 1838; SALAMON, 1867; SALAMON–SZALAY, III, 1870, 1–174. Az említett munkák – mint korábban is érintettük – többnyire az Esterházy család levéltárából (MNL OL P 108. Repositorium 71.), illetve ma az Országos Levéltár kancelláriai levéltárának Acta Transylvanica (MNL OL A 98) fondjából és az Osztrák Állami levéltár Hungarica állagából (ÖStA HHStA Länderabteilungen, Ungarische Akten, Miscellanea sorozat) merítettek.

⁸ Bethlen Gábor, Esterházy Miklós, Pázmány Péter és Murteza budai pasa levelezését ld. HORVÁTH, 1861, 25–29; HAZAI OKMÁNYTÁR, IV, 465–472; SZILÁGYI, 1879, 446–450, 452–454; FEKETE, 1932, 45–51. A Pálffy István (erdődi) „Dunáninenni” kerületi és egyúttal bányavidéki végvidéki főkapitányhoz írt leveleket kiadta JEDLICKA, 1910, 46–50 (Nr. 84–92.). A velencei követek szőnyi békére vonatkozó forrásait közreadta ÓVÁRY, 1886, 439–448, 693–715. A szőnyi tárgyalásokon Nógrád vármegye követeként jelen lévő Rimay János naplóját Eckhardt Sándor adta ki. ECKHARDT, 1955, 417–423; Esterházy Miklós Rinaldo Collaltohoz, az Udvari Haditanács elnökéhez írt véleményét elemezte HILLER, 1992, 61–62.

⁹ Jászay Pál kevés forrást adott közre erre az időszakra vonatkozóan. Vö. JÁSZAY, 1838, 255–256; Bethlen Gábor követének naplója az 1627. március 11.–augusztus 18. közötti eseményeket tárgyalja, a nádor követe csupán az 1627. július 11.–augusztus 11. közötti időszakról értekezik. Vö. SALAMON, 1867, 13–180, ill. 183–242; Rimay János naplója is véget ér 1627. augusztus 1-jével. Vö. ECKHARDT, 1955, 417–423.

¹⁰ II. Ferdinánd (1578–1637) német-római császár (1619–1637), magyar (1619–1637) és cseh király (1617–1637). Életéről ld. FRANZL, 1978.

¹¹ Sennyey István (1580 körül–1635) váci püspök (1623–1628) és kancellár (1623–1635). NAGY, X, 1863, 143, 146; FALLENBÜCHL, 2002, 287–288.

tagjai Johann Christoph Löbl,¹² Gerhard Questenberg,¹³ Esterházy Dániel,¹⁴ és Cziráky Mózes¹⁵ voltak. Cziráky halála után helyére Koháry Péter¹⁶ került. Oszmán részről IV. Murád szultán¹⁷ Murteza budai pasát ruházta fel teljhatalommal. A tárgyalásokon öt Ísza budai mufti, Mehmed egri pasa, Ahmed esztergomi és Muharrem szolnoki bég, valamint Dzsihán aga, a budai azab aga képviselték,¹⁸ míg Bethlen Gábor erdélyi fejedelem¹⁹ Tholdalagi Mihály²⁰ képviselte a tárgyalásokon. Miután a törökök átadták a császáriaknak Damásd várát,²¹ a béketárgyalások – a három hónapra szóló fegyverszünet (No. 1.) megkötése és annak márciusi meghosszabbítása után²² – Szőny mezején június 28-án megkezdődtek.²³

Az alábbiakban közreadott források többsége az ezt követő időszakból származik, és a tárgyalásokat, valamint azok egyes részleteit világítják meg. Általuk betekintést nyerhetünk a megegyezést hátráltató tényezőkbe (No. 2.), a császári és a török megbízottak tárgyalási technikájába (No. 3. és No. 9.), valamint abba is, hogy miként próbálnak meg a felek számukra alkalmasabb tárgyalópartnereket kineveztetni (No. 4.).

A szőnyi alkudozások egyik központi kérdése – ami miatt a tárgyalások majdnem abbamaradtak – Vác várának hovatarozása volt. Az 1606-os zsitvatoroki békével a csá-

¹² Johann Christoph Löbl (1578–1638). A magyar indigenátussal rendelkező Löbl 1629–1632 között Bécs városi őrségének parancsnoka volt, 1630–1632 között pedig az Udvari Haditanács elnöke. Jóllehet a békebiztosok egyike volt, nincs a béke pontjait szeptember 13-án aláíró személyek között. Vö. JÁSZAY, 1838, 205, 208; SCHWEIGERD, 1852, 788–789; SALAMON, 1867, 103, 288; REGELE, 1949, 74; PÁLFFY, 2014, 876. Annyi bizonyos, hogy Löbl 1627. július 14-én Bécsbe utazott Gerhardt Questenberggel, arra azonban eddig nem került elő adat, hogy onnan vissza is tért volna Szőnybe. Vö. ECKHARDT, 1955, 420.

¹³ Gerhard Questenberg (1586–1646) 1626-tól az Udvari Haditanács tagja, majd alelnöke. Vö. KAMPMANN, 2003, 43–44. Biztosi kinevezését ld. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 258. 1627. Reg. fol. 246r Nr. 77. Részt vett az 1642-es szőnyi tárgyalásokon is. Vö. MAJLÁTH, 1885, 71.

¹⁴ Galántai Esterházy Dániel (1585–1654) magyar főnemes, II. Ferdinánd biztosa a szőnyi béketárgyalás folyamán. SALAMON, 1867, passim. NAGY, IV, 1853, 93; Esterházy szintén részt vett az 1642. évi tárgyalásokon is. MAJLÁTH, 1885, 71.

¹⁵ Cziráky Mózes (1570–1627) királyi személynök (1625–1627), Szőnybe küldött tárgyalóbiztos, a tárgyalások alatt meghalt. JÁSZAY, 1838, 205, 208; FALLENBÜCHL, 2002, 69; NAGY, III, 1853, 200–201; HANUY, 1910, 628.

¹⁶ Koháry Péter (1564–1632) Esterházy Miklós javaslatára került a biztosok közé. Vö. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 257. 1627. Exp. fol. 33r Nr. 3.; 1611–1632 között „Dunáninenni” kerületi és egyúttal bánya-vidéki végvidéki főkapitány-helyettes. PÁLFFY, 1997, 272; halálára ld. JEDLICSKA, 1910, 103. Nr. 198.

¹⁷ IV. Murád (1612–1640) oszmán szultán (1623–1640). YILMAZER, 2006, 377–383.

¹⁸ JÁSZAY, 1838, 207–208; Muharrem pályafutására ld. TOMKÓ, 2005, 38–44.

¹⁹ Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem (1613–1629). A fejedelemről szóló szakirodalom ismeretétől annak bősége miatt eltekintünk.

²⁰ Tholdalagi Mihály erdélyi diplomata, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem képviselője a szőnyi tárgyalásokon. A szőnyi béketárgyalásokról készített feljegyzései félig naplóként, félig pedig okmánytárként szolgálnak. Tholdalagi szerepére és naplójának közlésére ld. SALAMON, 1867, XXXVIII–XLIX, 13–180. Életéről ld. NAGY, XI, 1865, 148.

²¹ Damásd elfoglalásáról ld. JÁSZAY, 1838, 167–193; SALAMON, 1867, XXXI–XXXII; SALAMON–SZALAY, II, 1866, 414–415; Damásd visszaadására vonatkozóan ld. JÁSZAY, 1838, 195; SALAMON, 1867, 18–34, 56; SALAMON–SZALAY, III, 1870, 7, 9–11.

²² SALAMON–SZALAY, III, 1870, 9–11.

²³ SALAMON, 1867, 103–105; ECKHARDT, 1955, 418.

szár birtokába került várat 1620-ban Bethlen Gábor szerezte meg, s tőle Karakas budai pasa²⁴ vette el, az erőd hovatarozása pedig ezt követően komoly vitát váltott ki a felek között.²⁵ A császáriak természetesen nem álltak el követelésüktől,²⁶ és a törökkel való tanácskozások szüneteiben több követ is megfordult Murtezanál, hogy Vác átadásáról egyezkedjenek (No. 3. és No. 5.).²⁷ A budai pasa azonban augusztus elején egyértelműen jelezte, hogy nem hajlandó tárgyalni a kérdésről: „*az két kívánatot ő hatalmának tudására adnunk abban is módunk nincsen, mert ha az portát arrul megtudósétanánk, az magunk vérebe az magunk kenyerét aprétanánk*” (No. 5.). Augusztus végén a biztosok is napirendre tűzték az ügy megvitatását (No. 7. és No. 9.). A kérdés rendezését azonban – ahogyan korábban, a gyarmati béke idején is – elhalasztották (No. 10.).²⁸

Ugyancsak vitatott pont volt a zsitvatoroki békében előírt kölcsönös követküldés kérdése,²⁹ amelynek kapcsán végül augusztus 30-án született megegyezés. Ennek értelmében először „előljáró követet” (*internunciust*) küldenek a felek,³⁰ majd azt követően indul útnak a két birodalom nagykövete, akik Szőnynél találkoznak (No. 7. és No. 9.).

A törökök békealkudozások alatti csapatösszevonásai kapcsán érdekes adalékokat szolgáltatnak Questenberg, illetve Esterházy Miklós levelei (No. 8., No. 9., No. 10.). A törökök már júliusban hadakat gyűjtöttek Buda környékére,³¹ Bethlen, Pázmány Péter esztergomi érsekhez³² írt levelében azonban már tatár ségedcsapatokról is hírt

²⁴ Karakas 1618–1620 között budai pasa. GÉVAY, 1841, 26.

²⁵ Vácot Bethlen át akarta adni a töröknek, de végül erőszakkal vették el tőle, amiért a pasát el is távolították posztjáról. Vö. PAPP, 2011b, 953, 958–959; Vác sorsáról és a tárgyalásokról az 1625-ös gyarmati béke folyamán ld. JÁSZAY, 1837, 62–63, 69–70, 72; SALAMON, 1867, XXII–XXIII, XXVI–XXX. Fekete Lajos tévedésből 1626-ra tette Vác elfoglalását, azonban ez a felvetés nem állja meg a helyét. Vö. FEKETE, 1932, XXVIII–XXIX. A 17. századi budai pasák és erdélyi fejedelmek egymáshoz való viszonyára, illetve az Oszmán Birodalom hierarchiájában elfoglalt helyükre ld. KÁRMÁN, 2014, passim.

²⁶ Az Oszmán Birodalomnak az 1620-as évek közepén kelet-anatóliai, illetve krími tatár lázadásokkal kellett szembenéznie. Komoly veszélyt jelentett számára a jelentősen megerősödött safavida Irán is, amely 1623-ban jelentős területeket hódított el Irakban. A területek visszaszerzésére küldött oszmán csapatokat 1626-ban I. Abbasz perzsa sah sikeresen visszaverte. Vö. UZUNÇARŞILI, 1988, 63–68, 149–164, 171–177; SAVOY, 2007, 88–91. A császári békebiztosok tisztában lehettek a Porta nehézségeivel (JÁSZAY, 1838, 197–198.), valamint azzal is, hogy Murteza pasának fejvesztés terhe mellett adták parancsba a Habsburgokkal való békekötést (JÁSZAY, 1838, 204; SALAMON, 1867, 52.), ezért joggal vélhették azt, hogy Vác visszaszerezhető a törököktől.

²⁷ JÁSZAY, 1838, 226–227, 230–231; SALAMON, 1867, 137, 140.

²⁸ Az 1627. szeptember 13-án aláírt megállapodásban úgy határoztak, hogy a vár sorsát a császár, valamint a szultán udvarában döntik el követek révén, ugyanez a döntés került a békeszerződésbe is. Vö. GÉVAY, 1837, 4, 12, ill. oldalszám nélkül. Utóbbi dokumentum oszmán eredetijét ld. HHStA Türkische Urkunden, 1628, A 227.

²⁹ JÁSZAY, 1838, 230–231; SALAMON, 1867, 124, 259–260.

³⁰ A javaslat, naplója alapján, Tholdalagítól származott, egy Esterházy Dániellel való négyszemközti beszélgetés alkalmával, azonban ezt más forrás egyelőre nem erősíti meg. SALAMON, 1867, 166–167.

³¹ SALAMON, 1867, 188–190.

³² A Pázmány Péter (1570–1637) esztergomi érsek (1616–1637), életéről és tevékenységéről szóló munkák ismertetésétől terjedelmi okokból itt szintén eltekintünk.

ad.³³ Questenberg jónak látta segédcapatok kérését, sőt, a törökök megijesztése érdekében hajóhíd építésébe kezdett (No. 9.), amit Esterházy Miklós is jó néven vett. A nádor a császári csapatok győzelmének minél gyorsabb közzétételét is sürgette, minden bizonnyal hasonló okból (No. 10.).

Új és meglepő adatokat szolgáltat Murteza pasa Rambaldo Collalto³⁴ grófhhoz írt levele (No. 4.) is. A budai pasa az Udvari Haditanács elnöke révén megpróbálta elérni, hogy a császári tárgyalóbizottságba Michael Adolf von Althan³⁵ grófot nevezzék ki Sennyey István helyére. Murteza levelét a császárnak a pasa megbízottai (Zülfikár efendi és Háddzsi Bekir), valamint Althan gróf embere, Marino Tudisi³⁶ vitték Bécsbe. Koháry augusztus 20-án írt jelentése (No. 6.) már visszatértükről emlékezik meg. A békealkudozások végeredményét ismerve azonban Althan kinevezését nem tudták elérni. A további kutatásokra vár annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy miért hagyták ki ekkor az 1606 óta megtartott béketárgyalások állandó résztvevőjének számító, tapasztalt grófot.

Mivel Erdélyt, Moldvát és Havasalföldet nem vették bele a felek a szőnyi békébe, ezért a kutatás kevés figyelmet fordított az egyezkedések elemzése során a fejedelemségeket érintő kérdésekre. Az oszmán vazallus államnak számító Erdély feletti befolyás ügye már a szőnyi békét megelőző évtizedekben is égető kérdésnek számított.³⁷ Bethlen Gábor követei már az 1625. évi gyarmati tárgyalásokon is részt vettek,³⁸ és a fejedelem 1627-ben is képviseltette magát a szőnyi békealkudozásokon.

Erdély és a román vajdaságok bevonását a békébe – minden bizonnyal Bethlen sürgetésére³⁹ – a török biztosok vetették fel 1627 júliusában. A forrásokból (No. 11.) úgy tűnik, hogy a császáriak a törökökkel ellentétben nem rendelkeztek erre vonatkozó ki-

³³ Bethlen levele Pázmányhoz, Gyulafehérvár, 1627. augusztus 29. SZILÁGYI, 1879, 452–454. Ugyanezen levél latinból való fordítását közli Jászay is. JÁSZAY, 1838, 249–253.

³⁴ Rambaldo Collalto (1579–1630), az Udvari Haditanács elnöki posztját 1624–1630 között töltötte be, majd 1627-től titkos tanácsos lett. REGELE, 1949, 74; DUCH, 1957, 320–322.

³⁵ Michael Adolf von Althan (1574–1636) szerepéről a béketárgyalásokon ld. HILLER, 1992, 23, 26, 36. A gróf ezenkívül a török- és protestánsellenes Ordo Militiae Christianae nevű szervezet alapítója is volt. Életére és tevékenységére ld. NEHRING, 1983, 17, 20–23; MOLNÁR, 2008, 142–146; PAPP, 2014, 64, 78–80, 82–84, 139, 221, 235, 238–239, 241, 249, 257, 262–264.

³⁶ Marino Tudisi, raguzai származású diplomata, meglehetően ambivalens figurája a korabeli Habsburg–oszmán diplomáciának. Tholdalagi is inkább Althan, mint a császár emberének nevezte őt, a gróf rajta keresztül tartotta a kapcsolatot a budai pasákkal. Alkalmásint gyűjtött információkat más hatalmak részére is. Tevékenysége újabb források bevonásával további vizsgálatokat igényel. Vö. SALAMON, 1867, 57, 160–161, 190–191, 193; ÓVÁRY, 1886, 716–717; JEDLICSKA, 1910, 48, Nr. 87.; MOLNÁR, 2002, 213.

³⁷ Erdély 16. századi szerepéről, közjogi helyzetéről, a tizenöt éves háború és a Bocskai-felkelés alatti és utáni vitákról ld. NECK, 1950, 179–191; NEHRING, 1986, 5–6; OBORNI, 2002; PAPP, 2005; OBORNI, 2011; CZIRÁKI, 2012; CZIRÁKI, 2013; PAPP, 2014, 41–99, passim.

³⁸ Valószínű, hogy Bethlen Erdély államjogi helyzetét is rögzítettetni akarta a békében, de ezt sem a császáriak, sem a törökök nem támogatták. Vö. JÁSZAY, 1838, 180–183; SALAMON, 1867, XXV; GERGELY, 1883, 146–148, 149–153.

³⁹ SALAMON, 1867, 8–9.

forrott utasításokkal.⁴⁰ Jelenleg csak elszórt adatokat ismerünk arról, hogy miként alakultak 1627 augusztusa folyamán az alkudozások Erdéllyel és a román fejedelemségekkel kapcsolatban.⁴¹ Annyi azonban leszögezhető, hogy a biztosok érdemben csak augusztus végén foglalkoztak a kérdéssel (No. 9.). A tárgyalásokról több békeszerződés-tervezet is fennmaradt, amelyek a törökök Erdéllyel és a két vajdasággal kapcsolatos elképzeléseit ismertetik (No. 12., No. 13. és No. 14.), valamint egy – úgy tűnik – mindkét fél által elfogadott tervezet is, amely külön pontok alatt rögzíti az említett vazallus államok státuszát (No. 16.). A tervezet Erdélyt és a román fejedelemségeket illető pontja végül nem került bele a Szőznénél aláírt békébe. Pillanatnyilag úgy tűnik, hogy Murteza emelt szót ellene.⁴² Elképzelhető, hogy a török fél nem volt hajlandó elismerni vazallus államai semlegességének deklarálását (No. 11.), de Esterházy Miklós sem támogatta az elképzelést.⁴³ Mindenesetre Koháry Péter szeptember 14-én kelt levele (No. 14.) azt sejteti számunkra, hogy nehezen született meg a béke. Nem kizárt, hogy éppen Erdély és a két román fejedelemség kérdése szolgáltatta rá az okot.

A kiadás általános elveiről

Mind a tanulmány, mind a kiadott szövegek esetében arra törekedtünk, hogy a kiegészítő jegyzetekben (hely- és személynevek, idegen szavak, gyakori kifejezések, tisztségnevek stb.) megfogalmazott magyarázatok egyszer forduljanak elő, így a további előfordulásokat és alakváltozatokat csak indokolt esetekben jelöltük, mivel a szöveg globális olvasása esetén ezek egyértelművé válhatnak. Ebben a kérdésben tehát a szerkesztési és jegyzetelési elvek tekintetében nyelvektől függetlenül, egységesen a *Lymbus* iránymutatásait követtük. A lábjegyzetekben egységes kifejezéseket használtunk a különböző kritikai megjegyzések tekintetében („betoldva”, „javítva”, „áthúзва”, „helyesen” stb.). A tárgyalat kifejezések szövegből való idézésére idézőjelet („”), a kifejezések jelentésének megadása esetén pedig félidézőjelet (‘ ’) használtunk.

A német szövegek átírása esetén nagyrészt a *Lymbus* 2003. évi számában lefektetett elvek alapján jártunk el.⁴⁴ Attól csupán bizonyos esetekben tértünk el vagy egészítettük ki azt. A császári cím előfordulásai esetében („*Eure Kaiserliche Majestät*”, „*Eure Majestät*” és ragozott formái), az „*allergnädigst*”, „*alleruntertänigst*”, „*freundlich*”, „*andere*” szófordulatok, kifejezések és ragozott formáik, illetve a gyakran említett „*commission*” és „*commissarius*”, „*betreffend*”, szavak, és a „*dass*” kötőszó, valamint a „*das*” névelő, „*was*” és „*das*” vonatkozó- és mutatónévmások, továbbá a „*florenus*” (tsz. „floreni”) pénzegység esetében jelölés nélküli – a „*dass*” és „*das*” esetében értelemszerű –

⁴⁰ SALAMON, 1867, 128.

⁴¹ A császári biztosok és a nádor Tholdalagin keresztül puhatólózta az ügy kapcsán. SALAMON, 1867, 135–136, 141–143, 149–152, 160, 186.

⁴² SZILÁGYI, 1882, 47–51.

⁴³ SALAMON, 1867, 152.

⁴⁴ *A Lymbus. Magyarástudományi Forrásközlemények című évkönyv szerkesztőségének kérései*. Vö. LYMBUS 2003, 373–374.

modern feloldást alkalmaztunk. Az igék, főnevek, névmások és melléknévek végződésekként szereplő „-en” vagy „-er” végzések szintén a modern nyelvi szabályok szerint adtuk vissza. Az olykor teljesen kiírt, máskor rövidített „wieder” (a szövegben „wider”) esetében szintén így jártunk el. A „deswegen” és „weilen” kötőszavak esetében sem jelöltük a feloldást. A hivatkozott közlési elvekben szereplő tulajdonneveken kívül a népneveket (pl. „Türken”) is nagybetűvel írtuk át. A közbeékelten latin nyelven írt kifejezéseket is jelölés nélkül, értelemszerűen oldottuk fel. Az értelmezést zavaró nyelvtani hibákat vagy dialektális eltéréseket lábjegyzetekben jeleztük vagy szövegközi kiegészítést (pl. „Stöck/e/”) alkalmaztunk. Erdély esetében az eredeti szövegben szereplő „7bürgen” helyett a „Siebenbürgen” írásmódot használtuk. A számnevek esetén kiírtuk a számot (pl. 15 000), a napok sorszámainak helyesírását a szövegben található módon hagytuk, ha a levélíró azt betűkkel írta ki (pl. „letzte”), akkor mögé szögletes zárójelben odaírtuk számmal a pontos dátumot. A címzések esetében az eredeti formát hagytuk meg.

Magyar nyelvű szövegek közlésére már többféle szabályzat is készült,⁴⁵ de konszenzus máig nem alakult ki. A magyar nyelvű források esetében a *Lymbus*-sorozat által előírt, modernizált átírás elveihez igazodva a történeti szöveg részlegesen modernizált, hangalakkövető átíratát adjuk közre, ügyelve a nyelvi és a dialektológiai sajátosságok megtartására. A szöveg központozásában (vesszők, pontok stb.) az értelemnek és a ma érvényes helyesírási szabályoknak megfelelően jártunk el. Az átírás során a gördülékeny olvasat és értelmezés érdekében az eredetiben előforduló elválasztásokat külön nem jeleztük. A latin nyelvű megszólítások és címzések fordítását a formuláris jellegükre való tekintettel elhagytuk. Az egyértelmű rövidítéseket jelzés nélkül, értelemszerűen oldottuk fel (pl. „Kgt.” – „Kegyelmetek”). A kis- és nagybetűk használatánál az átírás során a következetességre törekedtünk és a mai helyesírási szabályoknak megfelelően nagy kezdőbetűt csak a mondat elején, tulajdonnevekben, megszólításokban alkalmaztunk. A személyneveket (család- és utónév), földrajzi helyeket, a helynévből képzett melléknéveket minden esetben megtartottuk az eredeti formájában, a nagy- és a kisbetű alkalmazása a ma érvényben lévő helyesírási szabály szerint történt, a szavak egybe- és különírása szintén. A szövegekben előforduló latin kifejezéseket a humanista átírás szabályai szerint tettük közzé. A dokumentumokban az ékezetek az ejtés rövidegét vagy hosszúságát illetően nem irányadók, így a közlésnél a mai helyesírási szabályait követtük, bizonyos esetekben az ejtésbeli hűség visszaadását tartottuk fontosnak (pl.: „vigezés” helyett „vigezés” és „részerүүл” helyett „részerүүл”), bár a tökéletes korabeli kiejtést lehetetlen rekonstruálni. Amikor a betű vagy a hang tévesztése az irat írójának egyéni nyelvhasználatából eredeztethető és nyelvjárási vagy egyéb nyelvhasználati okokra visszavezethető, úgy azt az eredeti formában megtartottuk. Ilyen például a mássalhangzók esetében a zöngességi párok „b-p”, „g-k”, „d-t”, „gy-ty” tévesztése. A különleges karaktereket (ÿ, ý) minden esetben hangértékének és a modern nyelvtani szabályoknak (latin esetén hu-

⁴⁵ Összefoglalóan ld. BAK, 2000. A legfrissebb, nagyobb volumenű magyar nyelvű missziliskiadás közlési elveit ld. TUSOR, 2015, LI–LIV.

manista) megfelelően feloldottuk. A meghonosodott jövevényszavak esetén a modern helyesírás szabályait alkalmaztuk, mivel ezeket következetlenül használták maguk a szövegek is (pl. „*articulus*” helyett „*artikulus*”). Abban az esetben, ha a palatális mássalhangzó jelölése nem betűkapcsolatos formában történik, hanem csak „g”, „l”, „n”, „t” betűk leírásával történt, és ez nyelvjárási sajátosságra vezethető vissza, akkor mi is „g”, „l”, „n”, „t” betűket adtuk meg (pl. „*karácson*” megmarad).

A latin szövegek átírásánál a humanista latin általános szabályait követtük, így irányadónak a *Fons* folyóiratban rögzített latin nyelvű átírási javaslatokat tekintettük.⁴⁶ Az eltérések főleg a kis és nagybetűk helyesírásában keresendők, mivel (a más nyelvek egységes szabályaihoz alkalmazkodva) a tulajdonneveken (illetve azokból képzett melléneveken) kívül mindenben a kis kezdőbetű használatát tekintettük mérvadónak, és igyekeztünk a magyar nyelvi szabályokhoz alkalmazkodni. Ezenkívül nem őriztük meg a hazai latinságban igen gyakran használatos „j” hangzókat sem. A rövidítéseket a nyelvtani szabályok szerint feloldottuk és a kiegészített részeket szögletes zárójelben rögzítettük. A különleges karaktereket értelem szerint, jelölés nélkül változtattuk meg.

Az oszmán szövegeket az *Universität Wien Institut für Orientalistik* oszmán nyelvre kialakított átírási rendszerében közöljük.⁴⁷

Források

1.

Esterházy Miklós által kiadott levél a fegyverszüneti megállapodás és a tárgyalóbiztosok kinevezése, illetve a szőnyi béketárgyalások ügyében (Pozsony, 1626. december 18.)

MNL OL P 123 Esterházy Miklós nádor iratai II. i., 4. d., fol.: 64r–65v.

[Regesza:]

A nádor fontosnak tekinti a mindkét részről megsértett béke mielőbbi helyrehozását. Tudomásul vette Murteza pasa együttműködési szándékát és a szultántól kapott teljhatalmú megbízását, továbbá ő maga is kért és kapott a császártól teljhatalmat a tárgyalások lebonyolítására. A két császár nevében az alábbiakról született döntés: a hitlevél kiadásától számított három hónapig a két fél között ne legyen ellenségeskedés, és a fegyverszünet ideje alatt jelöljék ki a béke ügyét előmozdító tárgyalóbiztosokat. A biztosok Szőnyben tárgyaljanak és minden vitás kérdést igyekezzenek elrendezni. Ha a három hónap alatt nem születik meg a béke, akkor a fegyverszünet maradjon érvényben a tárgyalások befejezéséig.

⁴⁶ FAZEKAS, 2000; OBORNI, 2000; SOÓS, 2000. Ezek az átírási elvek fő tételeikben megegyeznek a *Lymbus* 2003-as számában megfogalmazott elvekkel. Vö. LYMBUS, 2003, 373–374.

⁴⁷ Vö. SCHAENDLINGER–RÖMER, 1983.

A császár részéről teljhatalommal felruházott nádor hitlevelével ígéretet tesz a fegyverszünet császári oldalról való betartására.

[64r] Titulus praemissis praemittendis!

Adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik: hogy, mivel az két hatalmas császár⁴⁸ között, nem sok üdövel ezelőtt elvégzetett frigy avagy békesség némely okokból, hadak és ellenkezések lévén mind az két részről megbántódott, mely miatt látván az szegény községnek nyomorúsága hogy megsokasodnék, illendőnek láttuk és ítéltük, hogy annak helyrehozásában fáradszunk. Mely dologról, mikoron levelünk érkezett⁴⁹ volna az tekintetes, nagyságos vezér Murteza passától, hatalmas török császárnak tengeren innen való országinak, hadainak igazgató szerdárjától⁵⁰ és Budan fő gondviselő helytartójától, melyben tudósítván arról, hogyha mind az két részről tetszenék, hogy ezek az háborúságok egy szép, csendes trakta által békességre hozatnának, az tekintetes és nagyságos vezér is attól idegen nem volna, kiváltképpen, mivel az hatalmas török császártól arra teljes hatalom is adatott vala neki.⁵¹ Mi annak okáért, tisztünk és hivatalunk szerint, ezen dologról az mi hatalmas és kegyelmes császárunkat alázatos könyörgésünkkel megtalálván, törekedtünk azon, hogy őfelsége is országához és híveihez mutatná kegyelmességét és ne lenne idegen az szent békességtől, mely mi alázatos könyörgésünket őfelsége kegyelmesen meghallgatván, teljes hatalmat engedett nekünk is arra,⁵² hogy az megnevezett méltóságos vezérnek az két hatalmas császár között való szent békességnek állapotjáról minden bizonyost végezhetnénk. Végeztünk annakokáért egymással mi, az mi hatalmas császárunk részéről, és az nagyságos vezér az ő hatalmas császáranak részéről így: Tudnia illik, hogy az mi hitlevelünk kiadásának napjától⁵³ számlálván három holnapig minden közöttünk [64v] való ellenkezések megszűnjenek, nemkülönben, mint szintén az bizonyos békességben és⁵⁴ szép frigy legyen. És hogy az megnevezett három holnapok alatt mind az két hatalmas császár részéről békességszerető főúri emberek rendeltessenek, az kik Szeöny⁵⁵ nevű faluban öszvegyölekezvén traktáljanak szívek szerént az két hatalmas császár között való szent békességnek megújításáról, és minden dolgokat, valamelyek mind⁵⁶ az két részről történtenek és löttének, isteni igazság szerint igazítsák el. És ha az három holnap alatt abban vég nem lehetne is, mindazáltal

⁴⁸ II. Ferdinánd és IV. Murád.

⁴⁹ Az említett levél érkezésének dátuma nem ismert.

⁵⁰ Egy hadjárata vagy határvidék védelmére kijelölt katonai parancsok.

⁵¹ Murteza pasa jelenlegi ismereteink szerint 1627. február 6-án kapott teljhatalmú megbízást. Karácson Imre közölte magyar fordításban a dokumentumot. Feridün publikálta először ezt az iratot, azonban Karácson feltehetően nem onnan vette azt. Így nem lehet pontosan megállapítani a teljhatalmú megbízólevél keltét. Vö. FERIDÜN, 1858, 178–179; KARÁCSON, 1914, 218–220.

⁵² Esterházy Miklós megbízólevelének kelte számunkra egyelőre nem ismert.

⁵³ Utána áthúzva: „fögvá”.

⁵⁴ Értsd: is.

⁵⁵ Szöny, ma Komárom városrésze, H.

⁵⁶ Eredeti javítással: a ‘minden’ kifejezés az ‘en’ áthúzásával.

ugyan megmaradjon az frigy mind az két részről, valamíg vége leszen az traktának. Mi azért az végezés szerint, úgymint hatalmas császárunknak Magyar Országban helytartója⁵⁷ és mint az kinek erre az traktára az mi kegyelmes és hatalmas császárunktól teljes hatalom adatott, ígérjük arra magunkat, és fogadjuk az mi keresztényi hitünkre, tisztességünkre, hogy az megnevezett üdő alatt sem nyilván, sem titkon az mi kegyelmes és hatalmas császárunk senki által, azonképpen magunk, sem mások által, semminemű ellenkezést ez megnevezett hatalmas török császár és birodalma, s azokban levő hívei és végházaai ellen cselekedtetni nem engedünk, hanem az végezéseket szentöl megtartjuk és igyekezünk⁵⁸ és minden rendekkel is az mi hatalmas császárunk birodalmabeliekkel megtartatjuk. Melynek nagyobb bizonságára adtuk ez mi kezünk írásával az pecsétünkkel megerősítettett hitlevelünket. Költ Poson városában, Karácson havának tizenhatalmadik napján, 1626. [65r–65v]

[Külzet:] Az törökkel való frigylevélnek mása.

2.

Gerhard Questenberg II. Ferdinándnak (Komárom, 1627. június 19.)

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 88r–89r.

[Regeszta:]

A császári biztosok kérésére tudósítja a császárt, hogy Szöny és Komárom között aznap összeültek a törökökkel. Mivel a törökök nagy sátrat építettek, mint két éve Párkánynál, ők is építettek egyet 50 lépésre tőlük és elfoglalták helyüket a sátraikban. Kölcsönösen hívogatták egymást, de a törökök a látogatás megtiltására hivatkozva szabadkoztak és nem voltak hajlandók a császáriak sátrába menni. Estig győzködték egymást, míg végül a törökök a budai pasához fordultak ez ügyben. Remélhetőleg két nap múlva ismét összeülnek. A törökök szíves hívogatásából arra következtettek, hogy ajándékot várnának tőlük. Nincs náluk semmi ajándék, Collaltónak már trt ez ügyben, 2000 forintot várnak. Szintén várják, hogy a Bécsbe küldött csausznak milyen fogadtatása volt. Nem tudják, hogyan bocsátották el, mert nem értesítették őket erről, pedig szükségük lenne rá. A császári biztosoknak szánt 3000 forintnyi egyhavi fizetés megérkezett. Cziráky Mózes nem tér vissza a biztosok közé, felépülésére kevés remény van, ebbe már beletörődött. Nehezen tud beszélni, Győrben fekszik. Ha Questenberg, a császár parancsából két-három további ülés után hazautazik, akkor összesen három tárgyalóbiztos maradna a törökök öt biztosával szemben, ezért Koháry

⁵⁷ A Magyar Királyság nádora.

⁵⁸ Eredeti javítással, felülről betoldva: „keziünk”

Pétert is odarendelték biztosnak, aki már meg is érkezett. Minden az uralkodó rendelkezése szerint zajlik, várják az utasítást az ajándékkal kapcsolatban.

[88r] Allerdurchleuchtigste,

Allernädigster Khayser,⁵⁹ König und her etc. Auf begeren der gesambten commissarien, so zue der turggisch tractation verordnet, berichte Eure Kaiserliche Majestät allergehorsamst, dass wier an heut, alß sambstags, mit denen Turggen zwissen Söhn⁶⁰ und Comorn,⁶¹ alda zuevor die zelten aufgeschlagen wären, sambkomen. Weilen aber die Turggen iren seinen zuem taglichen sambkommen ainen absonderbaren grosen zelt aufgeschlagen, darunden [---]⁶² vorfernten⁶³ zue Parcan⁶⁴ tractirt, wier ebensfalß ainen grosen zölt 50 schrit darvon gelegen auch aufschlagen lassen, haben bayde thail ain ander zuegemueth zue ihnen in ihre zelt zue komen. Die Turggen sich zue unß zue komen entschuldigt, mit furgeben, dass es ihnen wäre verboten, wier aber das, weilen sy auf unserem territorio wäre/n/, wier sy alß gäst in unsern zölten zue empfahren⁶⁵ und wol tractiern begertten, darmit etliche stundt zue bracht, biß endtlich es sich zum abendt genehrt⁶⁶ und die Turggen sich erclart umb mehren gwalt ditzfalß zum vesier⁶⁷ zue schickhen. Also sein für dismal beyde thail von ein ander mit gueter ordnung zogen ethwo übermorgen wider sambzukomen.

[88v] Nun dan die Turggen stark begert und freundlich ersuecht, zue ihnen in ihre zölten zue kommen, dass sy unß wolten empfahren und verehren. Drauß unß die muetmassung beyfalt, dass, so sy zue unß (wie zuhoffen) zue komen sich liesten⁶⁸ bereden, wier ihnen praesent zue thun haben würden. Das ist aber weder wenig noch viel vorhanden. Mihr schreibt zue nechst der graf zu Collalto dass man von obenherab würd 2.000 florenos⁶⁹ und andere necessaria schicken, es ist aber nichts erfolgt.

Was der nechst zue Wien gewöste tschauß⁷⁰ an Eure Majestät anbracht, da wiers zue nachrichtung solten wissen, so wol wie er abgefertigt, ist unß kain buechstaaben zue

⁵⁹ II. Ferdinánd

⁶⁰ Szöny.

⁶¹ Komárom.

⁶² Papírhiba miatt nem látható rész.

⁶³ Helyesen: *'vorfernten'*, jelentése: két évvel azelőtt. Tehát az 1625-ös gyarmati tárgyalások idején. Vö. DW, 1951, Sp. 1033.

⁶⁴ Párkány, ma: Stúrovo, SK. Feltehetően utalás a két évvel korábbi gyarmati tárgyalásokra.

⁶⁵ Empfangen (ném.) – *'fogad'*.

⁶⁶ Sich nähern (ném.) – *'közeledik'*.

⁶⁷ Murteza pasa.

⁶⁸ A helyes forma a mai nyelvtan szerint *'lieszen'* lenne, de a szövegben egyértelműen az *'st'* betűkapcsolat szerepel.

⁶⁹ A pénznem megjelölése nem a forgalomban lévő forintra vonatkozhat, hanem az udvari váltó szerepét betöltő pénznemre utalhat.

⁷⁰ A Bécsbe küldött csasz személye a kiadott források tükrében egyelőre nem ismert. Feltehetően a Portáról visszatérő Johann Rudolf Schmiddel Bécsbe küldött csaszról lehet szó. Vö. JÁSZAY, 1838, 202.

komen undt wissen also nichts, was ethwo zue Eurer Majestät diensts befurderung wier in disen wissen möchten.

Die hinabgeführte 3.000 floreni, darvon ist den herren commissariis⁷¹ ain monath soldt zuegestellt und also vernemmen, wie die bescheinigungen auswissen werden.

Mit dem Cyriáki⁷² thuet es zue diser commission nichts, und wil kain hoffnung mehr erfolgen seines aufkommens, wie er sich dan auch selbst drein ergeben und mit der sprach, schwachheit⁷³ halber, nit mehr folgen kan, ligt noch zue Raab.⁷⁴

[89r] Weil ich nach verrichter 2 oder 3 sessionen von Eurer Majestät bevelcht wider zuerück nach haus zue raisen, würden die verbleibende 3 commissarien⁷⁵ dahergegen der Turggen seiner fünf sein, ethwo wenig sein. Destwegen hat man den Kohary⁷⁶ behandelt, sich zue diser commission gebrauchen zue lassen, bis Eure Kaiserliche Majestät ires gnädigsten willens sich ditzfalß erclaren. Befindt sich beraith bey unß alhie.

Stehet also bey Eurer Kaiserlichen Majestät allergnädigsten belieben, was dieselb ditzfalß wollen bevelchen und resolvieren, insonderheit geruhen ihro dießelb gnädigst beliebig zue sein, gewisse anordnung zue thuen, dar mit die beturfftige praesent für die funf turggische gesandten sambt ethwas verlags und von underschidlichen zeug wie zuvor unverlengt herab möchten geschickht werden.

Im übrigen Eure Kaiserlichen Majestät zue beharlichen kaiserlichen gnaden mich allerunderthenigst empfelendt.

Comorn, den 19. Junii 1627.

Eurer Kaiserlichen Majestät
Allerunderthanig gehorsambste
Gerhard von Questenberg manu propria⁷⁷

[Címzés:] Der Römische Khayser auch zu Hungern und Behaimb königliche Majestät. Meinem allergnädigsten Khayser, König und Herrn.

⁷¹ Habsburg-biztosok (Sennyey István elnök, Cziráky Mózes helyett Koháry Péter, illetve Gerhard von Questenberg, Esterházy Dániel, Johann Christoph Löbl).

⁷² Cziráky Mózes.

⁷³ Közelebbről nem ismert betegség vagy abból adódó gyengesége miatt a beszédkézsége is sérülhetett a biztosnak, azonban erre nézve eddig bizonyító erejű forrás nem került elő.

⁷⁴ Győr.

⁷⁵ A szövegben megnevezett három biztos: Sennyey István, Johann Christoph Löbl, Esterházy Dániel.

⁷⁶ Koháry Péter, Szönybe delegált tárgyalóbiztos Cziráky Mózes helyett.

⁷⁷ „Manu propria” (lat.) – ‘saját kezével’.

3.

**Sennyey István, Johann Christoph Löbl, Esterházy Dániel, Koháry Péter,
Gerhard von Questenberg császári biztosok instrukciója Liptay Imrének
és Nagy Pálnak⁷⁸
(Komárom, 1627. július 9.)**

Prímási Levéltár, Archivum Saeculare, Acta Radicalia, Classis V 2633. doboz Nr. 436.
pag. 1–6.

[Regeszta:]

Liptay Imrét és Nagy Pált a következő utasítással küldik a császári tárgyalóbiztosok a budai pasához panasztételre.

1. *Róják fel a pasának, hogy írásba adott ígéretével ellentétben, az általa kijelölt biztosok húzzák az időt és ezzel hátráltatják a béketárgyalásokat. A török biztosok július 8-án kizárólag a saját álláspontjukhoz ragaszkodva, magukra hagyták a császári biztosokat, akik közül a németek emiatt az egész tárgyalást félbe akarták hagyni, ezt csak az időközben visszaérkező Koháry és Esterházy Dániel közbelépése akadályozta meg, miszerint a budai pasa véleményét lenne szükséges kikérni az ügyben.*

2. *A török biztosok kérése szerint csak a korábbi békekben foglaltak, s azokból is a megsértett dolgokról tárgyalnak – úgy tűnt, ezt elfogadták a pasa emberei. Jelzik, hogy a korábbi végezésektől eltérő, újonnan benyújtott pontokról nincs felhatalmazásuk tárgyalni. Amennyiben ettől el akarnak térni, a császártól újabb felhatalmazást kell kérniük.*

3. *Azt is tudják, hogy némelyek a török biztosokat hamis információkkal terhelik. A császári biztosok megírják, hogy elhitték, hogy olyan igazságszerető urakat küldenek, akik a béke előmozdítását akarják. Kérik, írjon a török biztosoknak, hogy a lehető leg hamarabb rendezzék az ügyeket.*

4. *A fenti dolgokat, ha a pasa lehetőséget ad rá, vigyék keresztül, és térjenek vissza, amilyen hamar csak lehetséges.*

5. *Főleg a hódoltatott falvak állapotát, Vác és a küldendő követek ügyét sugalmazzák a pasának. A többi kérdés már könnyebb lesz azután, ha az újonnan felvetett pontokat elhagyják. Liptay és Nagy megítélésére bízzák, hogy miben tudják még előmozdítani a békét.*

⁷⁸ Liptay Imrét és Nagy Pált a budai pasához küldték panaszkodni. Kisfaludi Liptay Imre, Bars megye alispánja, 1619-ben a magyar rendek követe a Portán, a szőnyi béketárgyalások folyamán II. Ferdinánd biztosainak követe Budán. Vö. FERENCZI, 1911, 138; NAGY, 1855; NAGY, VII, 1860, 135–136; БОТКА, 1867; PAPP, 2011b, 931. Nagy Pál győri seregbíró (1620–1641). PÁLFFY, 1995, 214–215. Az utasítás tartalma és a követeknek adott válasz nagy vonalakban ismert volt már, mert Tholdalagi és Rimay János is összefoglalták naplójukban. Vö. SALAMON, 1867, 134; ECKHARDT, 1955, 420.

[1 p.] Mindeneknek előtte az szokás [szerint]⁷⁹ becsületes, de nem igen félelmes és alázatos [köszöntés]sel⁸⁰ köszöntvén az vezért⁸¹ az következő punc[tumokat]⁸² kell eleiben adni.

1° Hogy mind az önagysága nekünk és [palatin]us⁸³ uramnak írt leveléből, mind pedig maga jóindulatjából az szent békességhez olyan reménységgel voltunk, hogy erre az szent traktára oly úri emberek fognak rendeltetve lenni, az kik az igazságnak folyását és az közönséges jót fogják szemek előtt viselni és lehetetlen dolgoknak állarásával⁸⁴ az ödöt hiában nem fogják múlatni. Úgy vagyon, hogy becsületes úri állapotjokról nem panaszkodunk az komisszárius⁸⁵ uraknak, de némelyek önagyságok közöl úgy viseli magát, mintha ugyan semmi akarata nem volna az szent békességre. Az minthogy tegnapi napon is nagy szeretettel egybegyölvén, midőn traktálni akarnánk, semmi igaz beszédünknek és jó akaratumknak helt nem akarván adni, csak fölugrottak és odahattak bennönket sok fenyegetésekkel. Az mely dolog főképpen az német urakat úgy megháborította volt, hogy el is akartak menni, mintha úgy értették volna valamelyik szavát az török komisszáriusok közöl, hogy „bár haza menjetek”. Hanem Kohary Peter uram és azután megérkezvén, Esterhazy Daniel uram szólottak nekik, hogy addig, még az nagyságod jó tetszését és ezen dologról való választételét nem látják, veszteséggel⁸⁶ legyenek, minthogy az kancellárius⁸⁷ erre könnyen is vehették, mivel az békességet igen szereti.

[3 p.]⁸⁸ 2° Minekutána az komisszáriusoknak kívánságára mi igaz szeretettel azokat az dolgokat adtuk volna, az melyekben az situa toroki, bécsi, comaromi és gyarmati végezések megbántódtak volna.⁸⁹ Minthogy mindenkor azt vetették föl célnak, hogy semmi újságot ne csináljunk, az kire önagyságok eleitől fogvást láttattak accedálni,⁹⁰ hanem hogy azok ellen lett dolgokat helyére hozzuk vagy eligazítsuk. Nagyságod bölcs ételetit és tetszését is mindenkor úgy vettök eszönkben. Önagyságok oly írást adott be minekünk és oly formán, az ki nem hozhat semmi traktát magával, mert azonkiül, hogy újságok, és még ez ideig kérdésben is nem voltak, úgy írták, hogy az olyanokat egyáltalában akarják, mintha azokat csak traktára is nem akarnák bocsátani. Azért önagysága nemcsak annak az szónak formáját változtattassa meg velek,⁹¹ de ugyan afféle újságok-

⁷⁹ Feltételezett olvasat. Sérült irat: szakadás az iraton.

⁸⁰ Ua.

⁸¹ Murteza pasát.

⁸² Feltételezett olvasat: punctum (lat.) – ‘a békeszerződés pontjai’. Sérült irat: szakadás az iraton.

⁸³ Feltételezett olvasat: ‘Palatinus’. Értsd: Esterházy Miklós nádor. Sérült irat: szakadás az iraton.

⁸⁴ Értsd: állításával.

⁸⁵ Értsd: török biztosok.

⁸⁶ Értsd: vesztegességgel.

⁸⁷ Sennyey Istvánt.

⁸⁸ A levél oldalszámozása hibás, mivel a számozás kettesével halad oldalanként.

⁸⁹ A levél szerzője a korábbi békéket sorolja fel mint hivatalosnak tekintett vonatkoztatási pontokat. Így a zsitvatoroki béke (1606. november 11.), bécsi béke (1615. július 15., 1616. május 1.), komáromi béke (1618. február 27.) és gyarmati béke (1625. május 26.). BENDA, 1982, 432, 446; SALAMON, 1867, 265–273; JÁSZAY, 1837, 39–72.

⁹⁰ Accedo (lat.) – ‘közelít, elfogad’.

⁹¹ Eredeti javítással: áthúzott, olvashatatlan szó.

nak előhozásával ne is nehezítse az szent békességnek végbenmenetelit vagy hosszabbítását, mert minekönk egyáltalában csak addig vagyon plenipotentiánk,⁹² az mennyire az előbbeni artikulusok szolgálják. Mivel nem is tudtunk továbbra gondolkodni, és így újjobban föl kellene köldenünk plenipotentiáért, az mely dologban sok ödő telnek, ha szintén reámenne az császár.⁹³ Más az, hogy az előbbeni végezésnek is ideiben még sok esztendőök vannak hátra az szent békességre.⁹⁴

3° Azt is vesszök eszönkben, hogy az komisszárius urakat sok maga haszna kereső emberek hamis információkkal terhelik. Elhittök azért, hogy öngagsága oly igazságszerető [5. p.] úr, hogy egynihány embernek maga haszná[ért]⁹⁵ főképpen, az mely által hatalmas császár⁹⁶ méltóságát⁹⁷ [!] megsértődnék, az közönséges jót hátra nem hagyja. Úgyis várhat az nagy Istentől minden jót ez világon is, becsületes nagy híre-neve úgy fog nevelkedni és végik megmaradni. Azért írjon ezeknek az uraknak, hogy az ödöt hiában ne múlássák, hanem Isten szerént igazítsák az dolgot, mentől hamarébb lehet.

4° Ha alkalmatosság lészen hozzá, és okot ad reá az vezér, az beadott dolgokat ő általuk dilucidálja⁹⁸ kegyelmetek, és az mennyire lehet, deducálja⁹⁹ in meliorem sententiam,¹⁰⁰ és vigye minden jóra, melyre Isten segítse kegyelmeteket és hozza haza jó egészségben hamarsággal.

5° Főképpen az holdultság¹⁰¹ állapotját, Vacz,¹⁰² és az köldendő követ dolgát inculcálja¹⁰³ kegyelmetek, hogy mi abban semmit nem kívánunk, hanem csak az hatalmas császár hitit eligazítani. Ezek meglévén, az többi könnyebben lészen, csakhogy az beíratott újságokat hagyják el. Egyébaránt, pro sua prudentia et claritate¹⁰⁴ és¹⁰⁵ hazájokhoz való szeretetéért kegyelmetek az miben tudja jó móddal facilitálni¹⁰⁶ az traktát, az kegyelmetek jó ítéletin áll. Datum Comaronii¹⁰⁷ 9 Julii 1627.

Stephanus Sennyey
Johann Christoph Lebel

⁹² Plenipotentia (lat.) – 'teljhatalom, ill. felhatalmazás.'

⁹³ II. Ferdinánd.

⁹⁴ Ezen békét megelőzően az 1615–1616-ban megkötött bécsi béke tekinthető mérvadónak, amely húsz évre szól. Így a béketárgyalás idején még legalább egy év volt hátra. (SALAMON, 1867, 272.) Ennek az oka az volt, hogy a gyarmati békét nem ratifikálta mindkét fél. JÁSZAY, 1838, 186.

⁹⁵ Feltételezett olvasat, sérült irat, szakadás az iraton.

⁹⁶ IV. Murád.

⁹⁷ Szövegromlás lehet, 'méltósága is' helyett.

⁹⁸ Dilucido (lat.) – 'megvilágít.'

⁹⁹ Deduco (lat.) – 'keresztül visz, erőltet.'

¹⁰⁰ In meliorem sententiam (lat.) – 'jobb kimenet érdekében.'

¹⁰¹ Értsd: a békék közötti időszakban megadózott falvak kérdése.

¹⁰² Vác.

¹⁰³ Inculco (lat.) – 'javasol, sugalmaz.'

¹⁰⁴ Pro sua prudentia et claritate (lat.) – 'saját kegyességével és őszinteségével.'

¹⁰⁵ Előtte áthúzza: „és”.

¹⁰⁶ Facilito (lat.) – 'előremozdít.'

¹⁰⁷ Komárom.

Gerhardus de Questenberg
Daniel Esterhazy
Petrus Kohary¹⁰⁸
commissarii¹⁰⁹

[**Külzet:**] Instructio¹¹⁰ pro domino Emerico Liptay et iudice exercitus Jauriensis¹¹¹ ad vezirium misso¹¹² [6. p.]

[**Külzet:**] Expeditio Emerici Liptay ad vezirium anno 1627.¹¹³

4.

Murteza pasa Ramboldo Collaltónak (Buda, 1627. augusztus 1.)

Eredeti: ÖStA HHStA Türkische Urkunden 1627 Aug. 1. **Korabeli olasz nyelvű fordítás** (1627. augusztus 3-i keltezéssel): ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 131r–132v.

[**Regeszta:**]

A pasa tudatja Collalto gróffal, hogy őt a szultán teljhatalommal nevezte ki a béke megkötésére. Szóvá teszi, hogy biztosai már három hónapja tárgyalnak Szőnynél, de mivel a császári tárgyalóbiztosok „meg nem valósuló javaslatokat” erőltetnek, a tárgyalásokon semmit sem intéztek még el. Panaszkodik arról, hogy egyes tanácskozásokon az osztrák nagyságos urak nem voltak jelen a tárgyaláson, emiatt a török tárgyalóbiztosok úgy vélekedtek, hogy ha megkötik a békét, az nem lesz tartós, ezért Michael Adolf von Althan gróftárgyalásokra való kinevezését kérték. Mivel Althan gróf több alkalommal is részt vett a tárgyalásokon, tapasztalt, valamint saját tervezetekkel rendelkezik, kifejezi óhaját, hogy Althan gróft teljhatalommal nevezzék ki a béketárgyalásra. Jelenti Collaltónak, hogy az ügy elintézése érdekében Althan gróf emberét, Marino Tudisit, valamint saját embereit, Zülfikár efendit és Hádzsi Bekirt a császárhoz küldi. Kéri Collaltót, hogy levelére olyan választ küldjön, amely a békét lezárja, valamint arra, hogy Collalto neveztesse ki Althan gróft teljhatalmú megbízottnak a tárgyalásra.

¹⁰⁸ Egy kézírással rögzítve, nem saját kezű névalírások.

¹⁰⁹ Az eredetiben a nevek mellett szerepel középen.

¹¹⁰ Utána áthúzza: „hac”.

¹¹¹ Nagy Pál.

¹¹² Helyesen: ‘permissis’. Instructio pro domino Emerico Liptay et iudice exercitus Jauriensis ad vezirium misso (lat.) – ‘Utasítás Liptay Imre úrnak és a győri seregbírónak, a vezérhez küldötteknek’.

¹¹³ „Expeditio Emerici Liptay ad vezirium anno 1627.” (lat.) – ‘Liptay Ime küldetése a vezérhez az 1627. évben.’

devletü vü rif'atlu döstumuz ve koñşumuz hâkim huzûrlarına lâyıq olduğı üzre maħabbetler-olınuđdan-şoñra inhâ olınan bu dur ki devletlü döstumuza ma'lüm ola ki bundan aqdem iki fuqarâsınıñ istirâhatı için se'âdetlü ve 'azametlü pâdişâhumuz 'izzu l-lâhu enşâruhu hâzretleri ile devletlü vü rif'atlu Rōma imperâtorı¹¹⁴ hâzretlerinüñ murâdları şulh u şalâh olmağla bu döstuñuza se'âdetlü ve 'azametlü pâdişâhumuz hâzretleri tarafından istiqlâl-i küllî verilüb ve iki bile tarafından vükelâ ta'yin olunub bizüm vükelâmuz üç aydan mütecävüzdür ki Qomürân¹¹⁵ qurbında vaqı' Sön¹¹⁶ nâm maħalle varub ol zemândan bu ana gelince ba'zı olmayacaq teklifleri ol devletlü vükelâñuz [---]¹¹⁷ eylemekle ilâ el-ân bir dürlü muşâlih görilmedi geçenlerde vaqı'-ı hâli devletlü çäsâr¹¹⁸ hâzretlerine i'lâm edüb ve ba'zılar müşâverede Nemçe devletlülerinden kimesne olmamağla bu muşâlihler olsa daħı qavî olmaz dëyü tefekkür edüb Âltân gröfi¹¹⁹ bu hayrlı şulh u şalâh müşâveresine istiqbâl-i küllî ile isteyüb bu def'a devletlü çäsâr hâzretlerine mektüb-ı maħabbetlerine göre mektüb yazmamız lâzım olmağla yazub bu def'a daħı Âltân gröf döstümüzü istemişüzdür muqaddemâ ta'yin olınan devletlülere daħı biz yaramaz devletlülerdür diyemezüz lakin Âltân gröf Nemçe devletlülerinden olduğından ğayrı bu maqûle muşâliħa bir iki üç def'a qarışub ve muşâlih daħı görüb vuqûf her huşuşda vuqûf-nâmesi olmağla istemişüzdür ol ecilden ser-ħaddumuz ihtiyârlarından Zü l-fiqâr¹²⁰ efendi ile Hâccî Bekir¹²¹ ile Âltân gröf döstümüzüñ âdemisi olan Mârîni¹²² getürdüb göndermişüzdür geçenlerde 'aceleden biz devletlü döstumuza mektüb yazmaq mümkin olmamağla bu def'a yazılıb mezbûrlar ile göndermişüzdür in şâ'a l-lâhi te'âlâ vuşûli müyesser olduqda zıkr olınan âdemlerümüzi ve mektübümüzü devletlü vü rif'atlu çäsâr hâzretlerine işâl edüb mektübümüzüñ mefhûmı ma'lüm-ı devletleri ma'lüm-ı 'izzetleri olduqdan-şoñra istirâhat-ı faqâmet-i cânibeyn için muşâlih bitürecek güzel cevâblar ile yine bu cânibe göndermege ve istiqlâl-i küllî ile Âltân gröf döstümüzü Qomürâna ta'yin etdirmege diqqat üzere olasız Allâhu te'âlâ hâzretlerine ma'lümdurki bizüm murâdumuz dâ'imâ eyüliklerdür ve ol câniblere bir dürlü yaramaz qaşdumuz ve fikrümüz yoqdur mâ-dâm-ki ol câniblerden olmaya bolay-ki bu mübâşere olınan şulh u şalâh hayr-la şüret-pezîr olub ve nice yıllara dek hayr-la dutılıb ve iki tarafından fuqarâsı âsüde-ħâl üzre qalub iki ulu pâdişâhlara ve sebep olanlara hayr du'âlara olalarbizüm bundan ğayrı murâdumuz yoqdur bu def'a gerek çäsâr hâzretlerinden ve siz devletlü döstumuzdan şâfi ve eyü cevâblar baqaruz ve her aħvâl

¹¹⁴ II. Ferdinánd.

¹¹⁵ Komárom.

¹¹⁶ Szöny.

¹¹⁷ A szövegkörnyezet alapján innen hiányzik egy szó.

¹¹⁸ II. Ferdinánd.

¹¹⁹ Michael Adolf Althan.

¹²⁰ Zülfikar efendi, Bécsbe küldött török követ.

¹²¹ Haddzsí Bekir, Bécsbe küldött török követ.

¹²² Marino Tudisi.

bu giden ademlerümüzden ve Mārīnden¹²³ ma‘lūm-ı devletleri olur bundan-şoñra siz devletlü dōstumuza ol yüce Allāhu te‘ālā ḥazretlerinden uzun ‘ömür ricā ederüz bu kâğıdumuz üzremüzde olan mäh-ı Zī l-qa‘denüñ on toquzıncı gününde biñ otuz alti senesinde yazılmıřdur ve s-selām¹²⁴
be-medine-i Budūn el-maḥrūse

[Fordítás:]

Ö

Tekintetes és magasságos barátunk, szomszédunk, *ḥākim* számára illő tiszteletünk (*maḥabbet*) kinyilvánítása után a közlés a következő: Tekintetes barátunknak szolgáljon tudomásul, hogy korábban, a két [birodalom] szegényeinek nyugalma érdekében – s mivel boldogságos és magasságos padisahunk – Allah növelje győzelmeit! – öméltóságának, valamint tekintetes és magasságos Róma imperátora öméltóságának vágya a béke és frigy (*şulḥ u şalāḥ*) volt – ezen barátotok (t.i. Murtezā pasának) a boldogságos és magasságos padisahunk öméltóságától teljeskörű meghatalmazást (*istiqlāl-i külli*) kapott, s mindkét fél részéről biztosokat neveztek ki. Biztosaink több mint három hónapja a Komárom közelében lévő Szöny nevű helyre mentek. Mivel biztosaitok attól fogva egészen eddig a pillanatig egyes, soha meg nem valósuló ajánlatokat [---],¹²⁵ egészen eddig semmiféle békekötést nem intéztek. A múltkor a dolgok állását a tekintetes császár öfelségének tudomására adtuk. Egyesek a tanácskozáson – mivel a német tárgyalóbiztosok közül (*Nemçe devletlülerinden*) senki sem volt jelen – úgy vélekedtek, hogy „Ha ez a béketárgyalás megtörténik, erős nem lesz.” [s ezért] Althan grófot a jóságos béke és frigy megvitatására teljes körű meghatalmazással akarták. Most, mivel a tekintetes császár öfelségének a baráti levele alapján kell levelet írunk, megírtuk, most Althan gróf barátunkat kérjük [tárgyalóbiztosnak]. Nem mondhatjuk a korábban kinevezett tárgyalóbiztosokra (*devletlülere*), hogy alkalmatlan tárgyalóbiztosok, de azon kívül, hogy Althan gróf a német nagyságos urak közül való (*devletlülerden*), a békekötéshez egy-két-három alkalommal is csatlakozott, a békekötést intézte, tapasztalt, s minden ügyet illetően van tervezete (*vuqūf-nāme*), [öt] kértük [tárgyalóbiztosnak]. Ezért a határunk méltóságviselői közül (*ser-ḥadd ihtiyārılarından*) Zülfikár efendit és Hádzsí Bekirt, valamint Althan gróf emberét, Marint elhozattuk, [s hozzátok] elküldtük. Mivel a múltkor sietség végett tekintetes barátunknak nem volt lehetőség levelet írni, ez alkalommal megírtuk, s az említettekkel elküldtük. Ha Isten is úgy akarja és sikeresen megérkeznek, az említett embereinket és levelünket a tekintetes és magasságos császár öfelségének küldje el! Azután, hogy levelünk tartalma tekintetes és méltóságos tudomására jut, ügveljen arra, hogy – a két fél fontos nyugalma érdekében – a békekötést lezáró szép választ küldessen hozzánk, valamint arra, hogy Althan gróf barátunkat

¹²³ Ua.

¹²⁴ 1627. augusztus 1.

¹²⁵ A fentebb megnevezett kimaradt szó helye a szövegben.

teljes meghatalmazással Komáromba kineveztesse. A magasságos Isten öméltósága számára ismert, hogy a mi vágyunk mindig a jóság, s irány[otok]ba semmiféle mihaszna szándékunk és tervünk nincs, amíg a másik fél részéről sincs. Hadd jöjjön létre ez a tárgyalásban lévő béke és frigy, és sok évig jósággal tartsák is meg! Legyenek a két fél szégyenei nyugalomban, s a két nagy padisahot, s a [békét] megkötőket áldják. Nekünk ezen kívül más vágyunk nincs. Most, mind a császár öfelségétől, mind tőletek tekintetes barátunktól világos és helyes választ várunk. Bármilyen történet is, ezen érkező embereinktől és Marintól magas tudomására jut. Ezek után tekintetes barátunknak a magasságos Istentől hosszú életet kérünk. Ezen iratunk folyó *Zī l-qa`de* havának tizenkilencedik napján, az ezerharminchatos esztendőben íratott. Üdvözlét!

Jól védett Buda városában

5.

Murteza pasa Esterházy Miklósnak¹²⁶ (Buda, 1627. augusztus 2–3.)

Eredeti: MNL OL P 123 Esterházy Miklós, 3. d. II. h.,) Török levelek Nr. 24.

Kiadása és német fordítása: FEKETE, 1932, 49–51, ill. 260–262. **Korabeli magyar**

fordítás: ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.:

155r–156r. **Korabeli latin fordítás:** ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 154r–154v, 157r–157v.

[Regeszta:]

Tassy Gáspár megérkezett Murtezához, a nádor levelét és a Tassy által huszonhárom pontban lejegyzett szóbeli üzenetét is megkapták és lefordították.

Rövid válasz a nádor levelére a hódolt falvak, a rabok és Vác kapcsán. Utóbbi ügyben a pasa nem ír a Portára, mert félti az életét. Javaslat a nádor részére az addig történt portyák felhánytorgatásának elhagyására és új fegyverszünet kötésére a határ menti nyugalom érdekében. Murteza Vác és a követküldés ügyében nem enged. Izmael csauszt küldi a nádorhoz válasszal, annak visszaérkezéséig pedig Tassy Gáspárt ott tartja Budán, a csausz mielőbbi visszaküldése és a tárgyalások biztos folytatása érdekében. Murteza panasza a biztosok elszállásolásának minőségét illetően. Izmael csausz mielőbbi visszaküldését kéri, hogy Tassy Gáspárt a szolnoki alajbég kíséretében küldhesse a nádorhoz. Ígéret a határ menti nyugalom megtartására.

¹²⁶ Fekete Lajos az irat oszmán-török nyelvű verzióját adta ki. Az ÖStA HHStA-ban fellelhető magyar nyelvű fordítás Habib aga kézírásával készült.

Mi, vezér Murteza passa, Istennek kigyelmességébül az hatalmas és győzhetetlen császárnak az tengeren innýéd¹²⁷ levő birodalmának szergalmatos gondja viselőjő, hadainak igazgató szerdarja,¹²⁸ Budan az hozzá tartozandó országában heltartója.¹²⁹

Tekéntetes és nagyságos úr szomszéd jó akaró barátunk, minden hozzánk illendő tisztességes dolgokban szomszédos barátságunknak ajánlása után, Istentül minden jókat kívánunk nagyságodnak.

Nekünk jó akaró úr szomszéd barátunk, akaránk értésére nagyságodnak adni, ennek-elöttő az nagyságod híve, Tasi Gaspar,¹³⁰ az nagyságod böcsületes levelével hozzánk érkezvén az nagyságod levelét nielünkön¹³¹ fordéttatván, szóval való izenet is nagyságod-tul Tasi Gaspar által írásban 23 puntban tüle kezünkhöz adatván, azt is megfordéttván¹³² megértették.¹³³

Nekünk jó szomszéd úr barátunk, Isten akarátja által az több dolgokat, úgymint az faluk és az rabok, azok az melyek az mi birtokunkban találtotván vadnak, és lehet eligazétásunkban talán módunk vagyon, és kőni¹³⁴ az nagyságotoknál való török rabok fejeiért ledni,¹³⁵ illendő az több dolgokat is Vaczon és az követségen kívül eligazétani, talán mód, és az mi illendő, az igen jó, de Vácznak megadása és az követnek ez részrül oda menésérül, semmi módunk abban nincsen elsőbbben, s nem is lehet, arra az két kívánságra nekünk ple potenciánk¹³⁶ őhatalmátul nincsen, sőt, őhatalmasságának arra akarátja is nincsen, azt az két kívánatot őhatalmának tudására adnunk abban is módunk nincsen, mert ha az portát arrul megtudósétánánk, az magunk vérebe az magunk kenyerét aprétánánk. Nekünk úr jó szomszéd barátunk, őhatalmátul az mi hatalmunk, tanúságunk ez szerint vagyon, az ki meglett eddig, már az odavagyon, hanem mind az két részrül való szegénységnek¹³⁷ megmaradásokért egy újonnajd való igazkörtést, s¹³⁸ békességet csináljunk, valamíg az békesség határát elvégezék mindenféle ellenkezés nélkül, addig ez úton szentül megtartassék. [155v] Ez okon, az országokban való szegénység épüljön, érettünk Istent imádjon, az két hatalmas császár szeretettel való jó akarátjok egymáshoz¹³⁹ naprul napra nevelkedjék, s erősödjék az ennekelöttő elpusztult szegénység is ki-ki mind helyekre szállván, az két hatalmas császárért és az békesség dolgában munkálkodókért Istent imádjonak ez írásunk szerént, ha az nagyságod akarátja is, az mint írjok, ezekkel áll helére és megerősödvén meg is köttetik az két császár

¹²⁷ Értsd: innen, innét.

¹²⁸ A szerdár az oszmán szövegben eltérő módon szerepel.

¹²⁹ Az oszmán szövegben nem szerepel a 'helytartója' kifejezés, a magyar szöveghez igazították e tisztséget.

¹³⁰ Tassy Gáspár, Esterházy Miklós nádor titkára. SALAMON, 1867, XXXIX–XLIV.

¹³¹ Értsd: nyelvünkön.

¹³² Értsd: lefordítván.

¹³³ Elírás lehet, 'megértettük'-nek kellene itt állnia.

¹³⁴ Értsd: köllene, kellene.

¹³⁵ Értsd: lenni.

¹³⁶ Plenipotentia.

¹³⁷ Értsd: szegény emberek. Megegyezik az oszmán szóhasználatlall.

¹³⁸ Felülről betoldva: „s”

¹³⁹ Javítva erről: „egymáshoz”.

között való szent békesség. Hogy pedig Vaczot kezünküből kiadjok és az követet is elsőben oda küldenénk, az nem léssen. Igazán való szót így értse tülünk nagyságod, újjobban ez szerént ez dolgokat megírván, és meddig válaszunk jün nagyságodtul, gondolánk Tasi Gasparnak itt addig várokozását jobbnak ledni. Ezen jóakarattal való levelünket íratván újjobban Izmaíl csausz¹⁴⁰ hüünktül¹⁴¹ oda nagyságodnak küldeni alkalmasnak ítélénk. Szükség, jó akaró szomszéd úr barátunk, az megnevezett Izmaíl csauszt semmit ott m[e]g ne késlelje, mindjárt ez jó akaró úr barátjához visszabocsásssa, jó, és az békesség m[e]glevő váloszokkal nagyságod, hogy mihelyen Izmaíl csausz onnéjd hozzánk visszajün, azonmódj az nagyságod szóval való puntunkat írna nekünk, beadatott izenetire is, mit mi [i]s az szerént, azokra illendő választ izenvén, az nagyságod kívánása szerént Tasi Gaspar nagyságod hívével oda küldjök. Nekünk jó akaró úr szomszéd barátunk, minék okaiért most Tasi Gaspart vissza nem bocsátánk, arrul valami nehéz szívet nagyságod ne vegyen, mert ha most Tasi Gaspar oda való útra indult volna, az Szinben¹⁴² való komisszárius urak is talán visszajüttek volna. Ez dolog mindjárt véghetetlen idegenység lett volna, mert az nagyságod részéről való komisszárius urak, mint szintén az magok házánál ki-ki mind az kúvárban helyben vadnak, de az az vár alatt az mienkek enni ideje egy faluban az poraszt ember házoinál sanyarúságot szenvednek. Jó akaró úr szomszéd barátunk, az ott levő mi komisszáriusink mindenik őhatalmának igen fő és böcsületes úr szolgálái. Az okon újjobban igazán kinilatott,¹⁴³ mi tülünk kimondatott igaz szókkal, az melyekkel az békesség meglehessen, Izmaíl csauszt nagyságodhoz [156r] az szegénységnek megmaradásának kedvéjért küdörtök, kérjék nagyságodat, hogy nagyságod is az szegénység kedveiért érettünk isteni imádásokhoz alkalmaztassa magát, és az békesség épületire való hasonlatos válasszal illendőképpen mindjárt hozzánk visszabocsásssa nagyságod, hogy mi is mindjárt az zolnoki allai beket¹⁴⁴ Tasi Gasparral, mindjárt oda nagyságodhoz bocsáthassok. És valameddig az nagyságtok részéről ok nem adatik, bizonyára addig az mi részünkrül semmi gonoszságra ok nem adatik. Ezek után Isten tartsa meg, jó egészséges híret halhassok nagyságodnak. Íratott Budan Augustii 3 die 1627.

Nagyságod jó akaró úr szomszéd barátja
vezér Murteza passa

¹⁴⁰ Izmael budai csausz. Vö. SALAMON, 1867, 221, 227–228, 232.

¹⁴¹ Értsd: hívünktől.

¹⁴² Szöny.

¹⁴³ Értsd: kinyilatkozott.

¹⁴⁴ A szolnoki bég helyettese, neve egyelőre nem ismert. Vö. JÁSZAY, 1838, 245–247.

6.

Esterházy Dániel és Koháry Péter Pálffy Istvánhoz (Komárom, 1627. augusztus 20.)

ÖStA HHStA Sonderbestände Familienarchiv Pálffy-Daun. Zentralarchiv der Familie, Kt. 11. Arm. I. Lad. V. Fasc. 3. Fr. 11.

[Regeszta:]

Esterházy Dániel és Koháry Péter úgy tudják, hogy Murteza budai pasa kihájája megérkezett Esztergomba, a hadi készülődés miatt körbejárta a várat és rendelkezéseket tett. Előző nap (augusztus 19.) megérkeztek a Bécsbe küldött törökök Marino Tudisivel Komáromba. Valóban a bizottság miatt mentek Bécsbe, Harrachnál és Althannál is kétszer voltak (meghallgatáson). Aznap (augusztus 20.) reggel megérkezett a közelbe Esterházy Miklós egy törökkel és Tholdalagi szolgáljával. Ők a szolnoki alajbéggel voltak a nádornál, aki Komáromba küldte őket. Az alajbéget pedig ott tartotta Esterházy Miklós, mert másnap magával szeretné vinni Nagyszombatba. Az említett két szolgát pedig továbbküldik. Liptay Imrének írtak, hogy gyorsan vigye (a Pálffynak írt levelet), hogy még az éjjel ott lehessen.

Illustrissime Domine Nobis Observandissime!

Salutem, et servitiorum nostrorum addictissimam commendationem. Akaránk kegyelmedet az itt való hírek felől tudósítanunk. Úgy értünk, hogy Eztergomban¹⁴⁵ az pasa¹⁴⁶ tihája¹⁴⁷ érkezett volt, az várat járta el, és holmi dispositiókat¹⁴⁸ tett, tartnak ott is, és igen vigyázva vannak. Tegnap¹⁴⁹ érkeztenek ide Marinóval az bécsi törökök,¹⁵⁰ ugyancsak úgy expedáltattanak,¹⁵¹ az mint kegyelmed írta vala az kancellárius uram¹⁵² ökegyelme leveléből, ez mi commissiókra¹⁵³ dirigálták¹⁵⁴ őket. Harrach urammal¹⁵⁵ két ízben, és Althán urammal is két ízben voltak szemben. Ma reggel megérkezék¹⁵⁶ palatinus urunk önagysága egy törökkel,¹⁵⁷ és Töldalaghy szolgáljával,¹⁵⁸ az kik az alai békkel voltak, és ő küldöt-

¹⁴⁵ Esztergom, H.

¹⁴⁶ Murteza budai pasa.

¹⁴⁷ A kihája (a korabeli magyar nyelvben tihája) valamilyen magasabb rangú előjáró helyettese vagy titkára. Jelen esetben személye nem ismert.

¹⁴⁸ Dispositio (lat.) – 'rendelkezés'.

¹⁴⁹ 1627. augusztus 19-én.

¹⁵⁰ Elküldésének körülményeit ld. 4. dokumentum.

¹⁵¹ Expedio (lat.) – 'küldettek ki'.

¹⁵² Sennyey István.

¹⁵³ Commissio (lat.) – 'bizottságunk'.

¹⁵⁴ Dirigo (lat.) – 'irányították'.

¹⁵⁵ Karl von Harrach (1570–1628) titkos tanácsos (1615–1628). SCHWARZ, 1943, 242–243.

¹⁵⁶ Nem tudjuk, pontosan hová érkezett meg Esterházy Miklós. Feltehetően nem Komáromba, mert a szövegkörnyezet alapján nem ott tartózkodott és eddig más forrás sem támasztja alá, hogy odament volna.

¹⁵⁷ Nem ismert, hogy ki kísérte a nádort.

¹⁵⁸ Tholdalagi szolgáljának neve egyelőre nem ismert.

te ökö, magát pedig ott tartóztatta palatinus uram őnagysága per interim,¹⁵⁹ és magával Nagi Szombatban¹⁶⁰ viszi, holnap indul őnagysága oda felé, úgy írja. Ezeket az törököket, ím, mi mindjárt expedíáljuk.¹⁶¹ Liphay uramnak írtunk, hogy vigyék sietséggel [a levelet],¹⁶² és ott lehessen ez éjjel, kegyelmedet szolgálatunkért kérjük. Most több nincs, az mit írjunk. Isten kegyelmedet tartsa meg minden jóban. Comáronii [!] 20. Augustii 1627.

Servitores addictissimi
Daniel Ezterházy manu propria
Kohary Peter manu propria.

[Címzés:] Generális uram őnagyságának adassék hamarsággal.

7.

**Koháry Péter Pálffy Istvánnak
(Komárom, 1627. augusztus 30.)**

ÖStA HHStA Sonderbestände Familienarchiv Pálffy-Daun. Zentralarchiv der Familie, Kt. 11. Arm. I. Lad. V. Fasc. 3. Fr. 12.

[Regeszta:]

Esterházy Dániel már Komáromba érkezett Esterházy Miklóstól, de Sennyei István még nem jött meg Komáromba. Visszaérkezése után ismét összeülnek a törökkel. A követküldésről már megegyeztek, miszerint mindkét császárnak követséget kell bocsátani egymáshoz megfelelő ajándékkal. Az előjáró követet a béke megkötése után azonnal el kell küldeni, míg a nagyköveteknek karácsonykor kell elindulniuk, Szőnynél és Almásnál kell találkozniuk. Vác és a hódolt falvak ügyét mindenképpen együtt akarják tárgyalni, remélhetőleg még aznap (augusztus 30.) végigmennek ezeken az ügyeken. Koháry még aznap menne Újvárra. Utóirat: Lóczi János levelében írt a latrok felől, amelyet megküldött Koháry Pálffy István részére is. Kéri, hogy ő is írjon Lóczinak, és azonnal intézkedjenek ez ügyben, hogy példát statuáljanak.

Spectabilis ac Magnifice Domine Patrone Gratosissime!
Salutem et servitii mei paratissimam commendationem.

Igen akarom, hogy az Úristen nagyságodat jó egészségben meghozza, az kit kívánok hamar szememmel meglátnom. Innét nagyságodnak egyebet nem írhatok. Esterhasz Daniel uram ez¹⁶³ órában érkezék palatinus uramtul. Kancellárius uramnak is ez éjjel meg kellett

¹⁵⁹ Per interim (lat.) – ‘közben.’

¹⁶⁰ Nagyszombat, ma: Trnava, SK.

¹⁶¹ Expedio (lat.) – ‘útjára bocsátjuk’.

¹⁶² A szövegkörnyezet alapján ez a kiegészítés tűnik valószínűnek.

¹⁶³ Utána áthúzva: „éjjel”.

volna jönni, de még meg nem érkezett. Mihelyt megjő, azonnal egyben megyünk az törekkel, és az mire Isten segít, munkálkodunk. Egy dolognál még több végben nem ment, úgymint¹⁶⁴ az orator¹⁶⁵ beküldése felől, hogy mind az két császárnak autoritassa¹⁶⁶ megtartassék. Tehát, mind az két császár pari passu¹⁶⁷ küldjen legatit¹⁶⁸ tisztességes és hasonló ajándékkal egymáshoz, de előjáró követet¹⁶⁹ is azonnal küldjenek, hogy az békesség megvagyjon, az derék legatio¹⁷⁰ pedig karácsonra legyen, és itt Seönnél¹⁷¹ és Almasnál¹⁷² változzanak.¹⁷³ Ez nagyságod¹⁷⁴ legyen. Talán az Isten oly szerencsés napot ad ma, hogy mind az Wacz és az Hódoltság dolgán általmegyünk, mert azt mi nem separatim,¹⁷⁵ hanem együtt akarjuk traktálni jobb voltaért. Kire segítsen Isten az ő szent fiának érdemeiért, Amen. Én azon vagyok, hogy még ez éjjel haza futamjam. Adja Isten, találhassam nagyságodat jó egészségben. Datum Comaromi, 30 Augusti Anno 1627.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae.
Servitor paratissimus.

Mit írjon valami latrok felől Loczj Janos,¹⁷⁶ ím, nagyságodhoz oda külfem, én is írtam neki, de nagyságod parancsolja meg neki, hogy azonnal láttasson törvínnyt reájok és az törvínnyel pecsét alatt s jó őrizet alatt küldjék Wjwarban,¹⁷⁷ exequalni¹⁷⁸ ott kell, mert most az sok latornak exemplumot¹⁷⁹ kell statuálni.

Kohary Peter manu propria

[**Címzés:**] Spectabili ac magnifico domino domino Stephano Palffy de Erdöd comitti comittatus et arcis Poseniensis capitaneo Sacrae Caesariae Regieque Maiestatis consiliario, cubiculario confiniorum antemontanarum [!] et praesidii Vjvariensis supremo generali capitaneo etc. domino et patrono gratiosissimo.

¹⁶⁴ Javítva erről: „*mt*”.

¹⁶⁵ Orator (lat.) – ‘*követ*’. A nagyköveti tisztséget később, 1628–1629-ben Johann Ludwig Kuefstein báró fogja betölteni. Vö. TEPLY, 1976, passim.

¹⁶⁶ Autoritas (lat.) – ‘*tekintély*’.

¹⁶⁷ Pari passu (lat.) – ‘*egyenlő módon*’. Javítva erről: „*parvi passu*” (lat.).

¹⁶⁸ Legatio (lat.) – ‘*küldöttség*’.

¹⁶⁹ Értsd: Internunciatus, követ. Császári részről Balogh István, a törökök részéről pedig Mehmed bég lettek kijelölve erre a célra. TEPLY, 1976, 17.

¹⁷⁰ Értsd: Főkövetség. A két nagykövet Redzsep pasa és Johann Ludwig von Kuefstein. Vö. TEPLY, 1976, 33–34, 38, 39, 48.

¹⁷¹ Szőny.

¹⁷² Almás, ma Almásneszmély, H.

¹⁷³ Utalás a két nagykövet és kíséretük találkozására. Vö. GÉVAY, 1837, 13.

¹⁷⁴ Nem egyértelmű, hogy a „nagyságod” milyen alakja szerepel a rövidítés mögött.

¹⁷⁵ Separatim (lat.) – ‘*elkülönítve*’.

¹⁷⁶ Ismeretlen személy. Elképzelhető, hogy az akkori érsekújvári seregbíráról és bányavidéki hadbíráról lehet szó. Erről az időszakról azonban nincsenek adataink az adattárban. Vö. PÁLFFY, 1995, 209–212.

¹⁷⁷ Érsekújvár, Nové Zámky, SK.

¹⁷⁸ Exequalni (lat.) – ‘*vizsgálni*’.

¹⁷⁹ Exemplum (lat.) – ‘*példa*’.

8.

Gerhard Questenberg II. Ferdinándnak
(Komárom, 1627. augusztus 31.)

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 174r.

[Regeszta:]

Mikor a postának el kellett mennie, érkezett a török biztosoktól egy magyar nyelvű levél, amelyet latinra fordítva mellékel. Azt üzenték a törököknek, hogy még le akarják fordítani és megfontolni és csak másnap akarják megvitatni velük. Sürgeti a nemesi felkelést és a horvát–vend határvidékről minél sürgősebben katonákat kell hozatni, mert hírek érkeztek, hogy a törökök már 15. 000 főt számlálnak és tatárokat is várnak segítségül. Továbbiakban is jelenteni fog.

[174r] Allergnädigster Khaiser,

Wie gleich die post fortraisen sollen, schickhen die Turggen in hungriſcher sprach unß, was hiebey in lateinisch transferirt. Wier haben den Turggen nichts anderst dan mundtlich darauf andtwortten lassen, wir wolten es transferiren, deliberien und in der morgigen sambkunfft mit ihnen darvon conferieren etc.

Interim möchten Eurer Kaiserlichen Majestät ratione insurrectionis¹⁸⁰ auch pro diversione aliqua in Windisch landt¹⁸¹ und an der croatischen granitzen¹⁸² anstellung thuen lassen, auch ain notturfft zue sein eracht wird, das jenige volck so zuer noth hieher zue gebrauchen in gueter bereitschafft zue halten. Zuemalen furkomt und wier gleich jezt kundtschafft empfangen, dass sich die Turggen von tag zue tag stärkern, beraith in die 15.000 man starck und aine anzal Tartarn erwarttendt sein sollen.

Was morgen furgeheth, wollen wier Eurer Kaiserlichen Majestät gestrachs auch gehorsamst erindern.

Comorn, ultima¹⁸³ Augusti [1]627.

Eurer Kaiserlichen Majestät
Allerunderthanig gehorsambster
Gerhard von Questenberg

[Címzés:] [176v] An der Römischen Khayser auch zue Hungern und Bohaimben königliche Majestät.

¹⁸⁰ Insurrectio (lat.) – 'felkelés'.

¹⁸¹ Szlavón vagy Vend végvidéki főkapitányság.

¹⁸² Horvát-tengermelléki főkapitányság.

¹⁸³ Ultima (lat.) – 'utolsó nap'.

**Gerhard Questenberg II. Ferdinándnak
(Komárom, 1627. augusztus 31.)**

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 196rv.

[Regeszta:]

Pénteki megérkezésekor a követekről szóló cikkelyről már megállapodtak, erről Sennyey tudósította az uralkodót. A császári biztosok nem akartak beleegyezni, hogy Questenberg szerint nemes legyen az előljáró követ és ajándékot is vigyen, választ várnak erre Bécsből. A hajóhidhoz aznap cölöpöket kezdett veretni a Dunába, remélhetőleg másnapra készen lesz. Ez gyanús lehet (a törökök számára). Egész nap tárgyaltak. Vác ügyében egyik fél sem akart engedni, a császáriak jobb megoldás híján kölcsönös követségre (nagykövetekre) bíznák a kérdés tisztázását. Abban maradtak, hogy másnap reggel hat órakor ismét találkoznak. Erdély kapcsán a törökök a Herberstein által hozott ratifikációs példányt emlegették, ő pedig azonnal elővette a Negroni által hozott békepéldányt, amire nem tudtak mit mondani és szerinte ezzel el is vették követelési alapjukat. Questenberg szerint hamarosan sor kerül a cikkelyek megfogalmazására, akkor pedig a törökök csalásra való hajlama és a nyelvi nehézségek miatt tanácsos lenne D'Asquier-t odabívatni, akivel pénzt is küldjenek a biztosok számára. Questenberg hivatkozik egy Graziani és Ahmed bég ideje alatt készült tanúsítványra Erdély semlegessége kapcsán, aminek a Haditanács kancelláriáján kell lennie Klesl iratai között, a megboldogult Mátyás császár íróasztalában, szerinte érdemes lenne utánanézni. Fontos lenne lelkesíteni a végváriakat. Sok a posztó, küldjenek belőle Komáromba. A hajóhidhoz „A” alakú illesztéseket hozatna megtévesztésként, olyanokat, melyek rossz minőségűek és nem szükségesek Komárom és Érsekújvár felújításához. Üzenetek a törökök, hogy nem tudnak aznap (31-én) találkozni, mert beteg az egri pasa. Questenberg szerint vasárnap valószínűleg leitta magát.

[196r] Allerdurchleuchtigster,

Zue meiner am freytag alherkunfft ist der articl wegen schickung des gesandten beraith geschlossen gewest, auf weiß und manier Eurer Kaiserlichen Majestät der hungerische canzler¹⁸⁴ darvon abschrüfft geschickht.

Mihr hat zwar nit wollen eingehen, dass der vorlauffendt/e/ currier¹⁸⁵ ein magnas sein, viel weniger, dass er praesent bringen solle. Wolle aber sehen, wie ob noch zu remedieren.

Heuttags hab ich lassen die stöck/e/ zuer schiffpruggen in die Dona¹⁸⁶ schlagen, wollen hoffentlich darmit morgen ferttig werden, welches seltzambe gedanken verursacht.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Sennyey István.

¹⁸⁵ Ismeretlen nevű futár.

¹⁸⁶ Donau, Duna.

¹⁸⁷ Questenberg feltehetően megtévesztésként kezdett a hajóhid építésébe, mintha segédcsoportokat várnának.

Disen gantzen tag haben wier mit den Turggen in loco tractationis¹⁸⁸ zuebracht, sy obstiniren sich, dass sy Waitzen¹⁸⁹ nit können restituiren, wier aber, dass wirs ihnen nit können lassen und dardurch publicieren, dass die Turggen in ihrem bericht recht hetten, wier kündten von disem nit weichen. Es wäre den¹⁹⁰ sach, dass uns die Turggen ainen modum remedii¹⁹¹ zaigen würden. Da sy aber von unß den modum zue vernemen begertten, haben wir ihnen andeut, dass wir nichts anderst wisten, dan durch bayderseitigen¹⁹² gesandten kunfftig dise difficultet zue schlichten. Wisten sy aber was bessers, wolten wier gern vernemen, ist endlich bey deme verblieben, dass wir morgen früe umb sechs uhr wider sollen sambkommen.

Darauf haben sy gestrachs Siebenbürgen¹⁹³ meldung gethan und sein mit der befelchten¹⁹⁴ capitulation, so der von Herberstain¹⁹⁵ heraufgebracht gehabt,¹⁹⁶ von Khayser Matthiae¹⁹⁷ zeiten aufgezogen und durch dieselb ratione Transylvaniae¹⁹⁸ viel zue erzwingen vermaint. Ich habe aber als palden erkant, nachgeschlagen undt mit ihrer grösten confusion die mainung gesagt und die gerechte turggische capitulation, so hernach der Negroni¹⁹⁹ heraufbracht, fugelegt und die durch den von Herberstain geschickhte/n/ verworffen.²⁰⁰ Sy weiter kain worth mehr darauf geantworth weder repliziert. Vermain also, weil dises ire fundament gefallen, dass auch die praetension gefallen sein werde.

[196v] Solts mittler zeit, wie ich vermain, zue formirung der articel komen, weilen die Turggen sehr vortlhafft²⁰¹ und sy in ihrer sprach viel ambiguitates²⁰² haben, würd guet sein, daß der Dasquilar²⁰³ herab befurdert, auch den hirigen commissariis, so sich destwegen angeben, geldt geschickht werde.

¹⁸⁸ „Loco tractationis” (lat) – ‘a tárgyalás helyén.’

¹⁸⁹ Vác.

¹⁹⁰ Helyesen: ‘die.’

¹⁹¹ „Modum remedii” (lat) – ‘megoldás (kezelés) módja.’

¹⁹² Bizonytalan olvasat: Nehezen olvasható szó.

¹⁹³ Javitva erről: „7bürgen” (ném.) – ‘Erdély.’

¹⁹⁴ Értsd: ‘befälschten’ ti. verfälschten (ném.) – ‘meghamisított’. Bizonytalan olvasat: Tintafolt miatt nehezen olvasható. Vö. SCHRÖDER–KÜNZBERG, 1914–1932, Sp. 1366.

¹⁹⁵ Adam von Herberstein (1577–1626). A zsitvatoroki béke ratifikációs példányát Konstantinápolyba szállító és a meghamisított török példányt Bécsbe vivő császári nagykövet 1608–1609 folyamán. NEHRING, 1983, 43–58, 71–197, 199–207; NEHRING, 1986, 27–34.

¹⁹⁶ Oldalról betoldva: „so der von Herberstain heraufgebracht gehabt”. Questenberg kézírásával.

¹⁹⁷ I. Mátyás (1557–1619) német-római császár (1612–1619), II. Mátyásként magyar király (1608–1619). PRESS, 1990, 403–405.

¹⁹⁸ „Ratione Transylvaniae” (lat.) – ‘Erdély ügyében.’

¹⁹⁹ Andrea Negroni, császári tolmács. Ő hozta Bécsbe 1610-ben a zsitvatoroki béke javított ratifikációs példányát Konstantinápolyból. NECK, 1950, 177–179.

²⁰⁰ Javitva erre: ‘verworffen’. Értsd: verwerfen (ném.) – ‘elvet’.

²⁰¹ Értsd: ‘vorteilhaft’ Ti. betrügerisch (ném.) – ‘csaló, szemfényvesztő’.

²⁰² Ambiguitas (lat.) – ‘kétértelmű’.

²⁰³ Michael D’Asquier (1598–1664) császári főtollmács (1625–1664). HILLER, 1991, passim; HAMILTON, 2009, passim.

Meines behalts und wissens²⁰⁴ hat noch der Gratiano²⁰⁵ und Ahmat begh²⁰⁶ ain gefertigte attestation geben, dass Sibenburgen neutral sey.²⁰⁷ Die würd unß, da wiers hetten, zue guetem stattem komen. Mecht under des herrn cardinal Cleselß²⁰⁸ schrifften also²⁰⁹ in weilandt Kaysern Matthiae schreibtisch zue finden sein. Bey der khriegs canzley, erindere ich mich nit, dass mans habe. Möcht zwar zum uberfluß auch alda nachgeschlagen werden.

Es würd²¹⁰ hochstnöttig sein, den grenitzer/n/ das hertz zu machen, da die tüecher, so viel vorhanden, herab nach Comoren geschickht würden, so wol auch aine anzall „A“ schüfftungen²¹¹ zue der schiffprüggen, wenigst zum schein, und mochten ethwa die selbe schiffung geschickht werden, so alt und nuer zum zerschlagen, denn man ohne dass alhier und zue Neuheusel²¹² zue allerhandt reparaturen unnotporlich²¹³ beterrffig. 30. Augusti.²¹⁴

Jezt schickhen die Turggen und entschuldigen sich, dass sy heut nit künen mit uns sambkomen, weil der bassa²¹⁵ zue Erla²¹⁶ kranck sey, er hat sich am sonntag also übertruncken.

31. Augusti Eurer Kaiserlichen Majestät
Allerunderthanig gehorsamste
Gerhard von Questenberg

[**Címzés:**] Der Römische Khayser auch zue Hungern Behaimben khönigliche Majestät.

[**Külzet:**] Abgefertigt den lesten Augusti umb mittags zeit.

²⁰⁴ Oldalról betoldva: „*und wissens*“. Questenberg kézírásával.

²⁰⁵ Caspar Graziani (1575/1580–1620) 1615–1616-ban és 1617–1618-ban Bécsbe küldött oszmán diplomata, majd 1619–1620-ban moldvai vajda. SALAMON, 1867, 271; ANGYAL, 375, 377–382; PAPP, 2011b, 916–920.

²⁰⁶ Ahmed bég, kihája, oszmán követ 1615–1616-ban és 1617–1618-ban. SALAMON, 1867, 271; ANGYAL, 1925, 380; PAPP, 2011b, 918.

²⁰⁷ Az említett, Erdély semlegességéről szóló tanúsítvány keletkezési körülményeinek feltárása további kutatásokra vár, mivel a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet eldönteni, melyik fentebb megjelölt követség ideje alatt keletkezhetett.

²⁰⁸ Melchior Khlesl (1552–1630), bécsi püspök, majd bíboros, a Titkos Tanács elnöke (1612–1618), I. (II.) Mátyás bizalmasa. CZIRÁKI, 2012, 319–323; CZIRÁKI, 2013, passim.

²⁰⁹ Bizonytalan olvasat: Tintafolt miatt nehezen olvasható.

²¹⁰ Helyesen: *wird*.

²¹¹ Feltehetően egy bizonyos típusú gerendaillesztésről lehet szó.

²¹² Érsekújvár.

²¹³ Értsd: *‘unnotbarlich’*, ti. unnötig (ném.) – *‘felesleges’*. Elképzelhető *‘unentpörllich’* (unentbehrlich) (ném.) – *‘nélkülözhetetlen’* – is, azonban a szövegkörnyezet alapján az előbbi verzió kézenfekvőbbnek tűnik.

²¹⁴ Elképzelhető, hogy a levél nagy része augusztus 30-án lett megírva és az utolsó bekezdés csak apró kiegészítés augusztus 31-én.

²¹⁵ Mehmed egri pasa.

²¹⁶ Eger, H.

10.

Esterházy Miklós Pálffy Istvánhoz (Nagyszombat, 1627. szeptember 1.)

ÖStA HHStA Sonderbestände Familienarchiv Pálffy-Daun, Zentralarchiv Kt. 12.
Arm. I. Lad. V. Fasc. 5. Fr. 4.

[Regeszta:]

Megkapta Esterházy Dániel és Pálffy István levelét. Esterházy Dániel leveléből tudja, hogy előző nap (augusztus 31.) találkoztak a török biztosokkal, akikkel Erdély és Vác ügyéről tárgyaltak, de mivel nem értek a végére, aznapra (szeptember 1.) halasztották a további megbeszélést. Arról is értesült, hogy Komáromnál a Dunán (hajó)hidat kezdtek építeni, ő is egyetért az ötlettel. Szintén támogatja a császár győzedelméért szeptember 5-re elrendelt díszlövést. Továbbá javasolja, hogy a győzelem híre legyen mielőbb kihirdetve a környékben és a végeken is. Esterházy Miklós másnap megy ki Galgócra, s ott lesz, míg számba veszi a nemességét. Utóirat: Halasi gyaloghadnagytól kér száz darab kopját, amelyek ott feleslegesek, és amelyeknek az árát meg fogja küldeni Pálffy István részére.

Spectabilis ac Magnifice Domine
Affinis Observandissime!

Salute et servitiorum nostrorum commendatione praemissa.

Az kegyelmed levelét együtt Esterhasj Daniel uram levelével ezen órában vöttem. Én nem bántam volna, bár felszakasztotta volna kegyelmed az Daniel uram levelét, nem ír egyebet ő kegyelme, hanem, hogy tegnap szembe voltak az terök komisszáriusokkal és Vác s Erdélj dolgát vötték volt elő, kiről sokat beszélvén és disputalván²¹⁷ véget nem érhetek benne, hanem mára halasztották azon controversiát,²¹⁸ az remélik, hogy alkalmasint általmennek rajta, és megtudják, mihez kell abból magunkat tartanunk. Írja azt is őkegyelme, hogy hidat kezdettenek ott Komaromnál csinálni által az Dunán ki az is nem alkalmatlan ez mostani dolgainkhoz képest s az is volt legelső intentumom²¹⁹ énnekem is.

Az mi kegyelmes urunk őfelsége győzedelméért²²⁰ való lüvést²²¹ ami illeti, hogy quinta septembris²²² parancsolta, avagy rendelte őfelsége lenni, igen javallom azt is, és ezen törökkel való dolgainkhoz képest jókor adta Isten, de talán elsőbben nem árt kegyel-

²¹⁷ Disputo (lat.) – 'beszélget, társalog'.

²¹⁸ Controversia (lat.) – 'vita'.

²¹⁹ Intentum (lat.) – 'szándék, akarat'.

²²⁰ Utalás Wallenstein és Tilly győzedelmes hadjáratára IV. Keresztély dán király ellen. STEINBERG, 1966, 46–47.

²²¹ Értsd: díszlövés.

²²² „Quinta septembris” (lat.) – 'szeptember 5.'

mednek publicálni²²³ az kernikben²²⁴ és az végeken is nytrai püspök²²⁵ uramtól, elkezd-
vén hadd tudják, mire való leszen s kérem kegyelmedet ugyan azt is cselekedje és írjon
esmét mindjárást. Én itt azon vagyok, hogy holnap kimenjek magam is, Isten hírével,
Galgoczra,²²⁶ s ott lések mindaddig, még megmustralom az nemességet.²²⁷ Isten tartsa
jó egészségben kegyelmedet. Tyrnaviae²²⁸ 1 Septembris²²⁹ 1627.

Spectabilis ac magnificae
dominationis vestrae

Servitor et affinis
paratissimus.

Post scriptum²³⁰ Halassinál[?]²³¹ az gyalog hadnagynál értek valami kopjákat ugyan fe-
lessen²³² lenni, kegyelmedet kérem, láttassa meg, és bizlaljon²³³ százat én számomra ben-
ne, s küldje meg mindjárást, megadom²³⁴ az árát neki és ebbéli jó akaróját kegyelmed-
nek²³⁵ veszem kedvesen kegyelmedtől.²³⁶

Comes Nicolaus Esterhas de Galanthai.

[**Címzés:**] Spectabili ac magnifico domino Stephano Palffy de Erdeod equiti aurato,
comitatus Poseniensis comiti, Sacrae Caesarae Regiaeque Maiestatis consiliario,
cubiculario partium Regni Hungariae cisdanubianarum et praesidii Vjvariensis etc.
generali et domino affini observandissimo

[**Külzet:**] Az török trakta felől és hogy Eszterhas Daniel uram mint leszen.

²²³ Publico (lat.) – ‘közhírré tenni’.

²²⁴ Értsd: környéken.

²²⁵ Telegdi János (1574?–1647) váradi püspök (1603–1619) majd nyitrai püspök (1619–1647) és kalocsai érsek (1623–1647). FALLENBÜCHL, 2002, 323.

²²⁶ Galgóc, ma Hlohovec, SK.

²²⁷ Utalás a nemesi felkelésre (insurrectio).

²²⁸ Nagyszombat.

²²⁹ Alatta áthúzva: „ultima Augusti” (lat.) – ‘augusztus utolsó napja’.

²³⁰ „Post scriptum” (lat.) – ‘utóirat’.

²³¹ Értsd: Bizonytalan olvasat: Ismeretlen személy.

²³² feleslegben.

²³³ Értsd: ‘bérel’, ‘berbead’ Vö. EMSZT, I, 1975, 928.

²³⁴ Sérült irat: Az irat vége le van vágva.

²³⁵ Ua.

²³⁶ Ua.

11.

Gerhard Questenberg II. Ferdinándnak (Komárom, 1627. szeptember 2.)

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 173r–173v.

[Regeszta:]

Vác kapcsán a törökökkel előző nap (szeptember 1-jén) megegyeztek, a mellékletben olvasható módon. Erdély, Moldva és Havasalföld ügyében sokat vitatkoztak, szintén előző nap este hatig, általános cikkelyeket megfogalmaztak, de elvetették őket. Másnap (szeptember 2-án) megállapodtak a mellékelt cikkelyekben, azzal a feltétellel, hogy a császár beleegyezése nélkül semmibe sem mehetnek bele ez ügyben, mert nincs rá felhatalmazásuk és a felhatalmazásra várnak. A biztosok szerint jó lenne Erdély semleges voltát belevenni a szerződésbe, mert akkor a törökök nem tehetnének olyan kijelentéseket, mint amit korábban Naszúh pasa nagyvezír mondott Starzer portai rezidensnek, miszerint a császárnak semmi köze sincs Erdélyhez (szó szerint: egy követ sem engednek neki át Erdélyből). A törökök beleegyeznek a béke meghosszabbításába, de szerintük húsz év szerencsétlen szám, inkább legyen harminc vagy amennyit szeretnének. Abban maradtak végül, hogy a nagykövetség dolga legyen az időtartam eldöntése. A hódolt falvak ügyében bizottság fog összeülni, amint Szógyénnél (ti. a gyarmati béke) is határoztak róla. Remélhetőleg a következő hetekben befejezik a tárgyalásokat, a törökök kitartanak a megbeszéltek mellett és Tholdalagi nem fogja már őket eltéríteni, pedig munkálkodik rajta. Az előző naphoz hasonlóan ismét este öt-hat óra körül tértek vissza a tárgyalásból.

[173r] Allerdurchleichtigste etc.,

Allernädigster Khayser und her. Wier sein zwar gestert mit denen türggischen commissariis in loco consulto²³⁷ sambkomen, unß des puncts Waitzen betreffend, wie hiebey in abschrift zue sehen, mit ihnen verglichen.

Wegen Siebenbürgen,²³⁸ Molda²³⁹ und Walachey²⁴⁰ sy kaines weegs ablassen wollen, viel destwegen hinc inde pro et contra²⁴¹ geredt. Etliche articl in der generalitet formiert, kein thail gefallen wollen, dass wier gestert zue nachts umb 6 uhr haimbkomen. Heut wier nach vielen contrasten endtlich disen beygefiegten articl formirt, mit disem vorbehalt und protestation, zue malen wier von Eurer Kaiserlichen Majestät nicht gevolmechtigt racione Transylvaniae²⁴² ichtwas zue tractieren, sondern in alten statu

²³⁷ „In loco consulto” (lat.) – ‘a tárgyalás helyén’.

²³⁸ Erdélyi Fejedelemség.

²³⁹ Moldvai Fejedelemség.

²⁴⁰ Havasalföldi Fejedelemség.

²⁴¹ „Hinc inde pro et contra” (lat.) – ‘innen onnan ellene és mellette’.

²⁴² „Racione Transylvaniae” (lat.) – ‘Erdélynek ügyében’.

alles zue lassen, daß wier hieruber Eurer Kaiserlichen Majestät ratification gewörttig, ausser dessen hieran nit wolten gebunden sein.

Allergnädigster Khayser, wie wier die sachen ponderirt²⁴³ und erwogen haben, vermainen wier für Eure Kaiserliche Majestät besser zue sein, disen artiel zue inserieren,²⁴⁴ dan da destwegen kain meldung solt beschehen, zue malen hieraus die neutralitet lauter jedes maß erzwungen werden kan, undt wirdt den Türggen ire vorige opinion benommen, wie der Nassuf bassa²⁴⁵ lauter dem Startzer²⁴⁶ ainstsmalß antwortete, dass der Sultan von Eurer Kaiserlichen Majestät an Sibenbürgen kainen stain geständig wäre.²⁴⁷

Die Türggen haben begert, ob wier den friden zue prorogierten begertten, dass sy nit zue wider sein würden. Zwaintzig jar wär ain unglucksalige tzal wier solten lieber 30 oder was wier wolten nemmen²⁴⁸ Haben drauf geandtworth, dass wiers wolten bleiben lassen, wie es ist, kundt doch dise prorogation albey durch die legatos²⁴⁹ tractirt werden, darmit sy sich endlich dan auch guetwillig beschlagen lassen.

[173v] Ratione pagorum deditiorum²⁵⁰ wirdts auf ein commission, wie zue Södin,²⁵¹ remittirt werden, also wiers heut agberedt.

Ist also numehr fast nichts fürnembes übrig, verhoffe, daß wier dise wochen der sachen ein endt machen werden, so anderst die Türggen bestendig bleiben und durch den Toldalaghj (so sich hefftig destwegen bemühet und den Türggen allerhandt inspiriert und emblast) nit von neuen wider verfürt werden.

Heut kommen wier aber mal wider wie gestert abendts zwissen 5 und 6 uhren haimb. Eylandt Comorn, 2. Septembris 1627.

Eurer Kaiserlichen Majestät
Allerunderthanig gehorsambste
Gerhard von Questenberg

[Címzés:] Der Römische Khayser auch zur Hungarn und Behaimben khönigliche Majestät

²⁴³ Pondero (lat.) – *‘megfontol, mérlegel’*.

²⁴⁴ Insero (lat.) – *‘betesz’*.

²⁴⁵ Naszúh pasa (?–1614) nagyvezír (1611–1614). ÍSBILIR, 2006, 426–428.

²⁴⁶ Michael Starzer (?–1629?) konstantinápolyi rezidens (1610–1622). SPULER, 1935, 330.

²⁴⁷ Az itt közölt mondat megjelenik Angyal Dávid tanulmányában is. Vö. ANGYAL, 1925, 374.

²⁴⁸ Bizonytalan olvasat: elképzelhető a nennem (ném.) – *‘megnevez’* verzió is.

²⁴⁹ A két nagykövet Redzsep pasa és Johann Ludwig von Kuefstein.

²⁵⁰ „Ratione pagorum deditiorum” (lat.) – *‘Hódolt falvak ügyében’*. Helyesen: *‘deditorum’*.

²⁵¹ Szőgyén. Értsd: Gyarmat, ma Svodín, SK. Utalás az ezt megelőző, 1625-ös szőgyéni (gyarmati) tárgyalásokra.

12.

Török²⁵² követek beadványa a császári követekhez (latin fordítás) (Szöny[?], 1627. szeptember 2. körül)

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 175r.

[Regesza:]

A török biztosok állásfoglalása szerint az Erdélyi Fejedelemséget jelenlegi uralkodójával és annak örökösével kell belefoglalni a békébe, szavatolva annak mostani határait és szabadságjogait, akkor is, ha már régóta török szövetséges. Se oszmán, se Habsburg oldalról Erdélyt ne érje bántódás. Erdély a Szulejmán szultán és János Zsigmond által kötött szerződés rendelkezései alapján maradjon meg mind szabadságjogaiban, mind határaiban, leszámítva a hét vármegyét, amelyeket a fejedelem élete végéig birtokolhat a nikolsburgi, a bécsi és a pozsonyi egyezségek értelmében. Ezek a területek semmi esetben sem maradhatnak a fejedelem halála után Erdély fennhatósága alatt. Mivel Moldva és Havasalföld uralkodóit a szultán nevezi ki és ezek neki alávetett területek, ezért a török biztosok javaslata szerint kell őket belefoglalni a békébe. Míserint sem a római császár, sem annak rokonai vagy a vele szomszédos államok részéről ezek ellen a területek ellen ne indítsanak háborút és ne zaklassák őket.

[175r]²⁵³ Ut etiam Transylvania, tanquam cum Potentissimo Turcarum Imperatore ab antiquo confoederatum²⁵⁴ regnum, cum omnibus suis limitibus, et statu libero, una cum Serenissimo Moderno Ipsius Principe,²⁵⁵ et successoribus illius legitimis, huic tractatui et pacificationi inseratur, et inclusa sit. Ita ut a neutra partium quas pacificatio ista concernit, Transylvanicae nulla hostilitas fiat, neque turbetur aut damnificetur. Sed in omnibus in eo statu permaneat, tam in libertatibus quam ditionum metis in quo sub Johanne secundo rege et imperatoris sultani Sulimanni tempore constituta fuerat,²⁵⁶ etiam permaneat et conservetur. Excludendo hinc septem illos comitatus,²⁵⁷ qui a Serenissimo moderno

²⁵² A dokumentum nem ad egyértelmű választ, hogy kik a szerzői. Erre egyedül abból lehet következtetni, hogy a levél második felében szereplő többes szám első személyű alak „*desideramus*” után egyes szám harmadik személyben a római császár szerepel. Így nagy valószínűséggel egy török tárgyalási tervzetről lehet szó, ami ebben az esetben egy oszmán szöveg fordítása lenne. Az is erre utalhat, hogy a szultánt következetesen a leghatalmasabb császárnak nevezi, míg a Habsburg uralkodót római császárnak, amely követheti az eredeti oszmán szöveg logikáját.

²⁵³ Lehetséges, hogy jelen dokumentum a 13. számú levél melléklete – mivel azzal egy lapon szerepel – és a török biztosoknak hasonló ügyekben adott utasítást tartalmazza.

²⁵⁴ Helyesen: ‘*confoederatum est*’.

²⁵⁵ Bethlen Gábor.

²⁵⁶ A szöveg János Zsigmond (élt és uralkodott mint magyar király 1540–1571) és Szulejmán (1494–1566) oszmán szultán (1520–1566) között címleg megkötött szerződésre utal 1540 októberéből. A szerződés szavatolta a fiági örökösödést az oszmánok részéről. (PAPP, 2003, 43, 159–162; PAPP, 2009, 110–111.) Ez hagyományként visszatér török oldalról az erdélyi ügyekben. PAPP, 2014, 73.

²⁵⁷ A Bethlen Gábor által elfoglalt hét vármegye. Vö. következő jegyzet.

Romanorum Imperatore et Regia Maiestae moderno Transylvaniae principi, vigore Nikelspurgensis, Viennensis et Posoniensis tractatus²⁵⁸ ad dies vitae²⁵⁹ concessi sunt. Qui nullo sub praetextu post mortem moderni principi Transylvaniae,²⁶⁰ vigore eorundem articulorum ullo unquam tempore, Transylvaniae adnumerentur.

Moldavia²⁶¹ et Valachia quoque Transalpina,²⁶² cum Potentissimi Imperatoris dedititiae provinciae sunt, et etiam vaivodas sive principes Pontetissimus Imperator constituit.²⁶³ Desideramus ut illae quoque provinciae huic pacificationi inserantur ut illae etiam ex parte Romanorum Caessarea Maiestatis, neque a consanguineis et affinibus eiusdem prout hactenus ab omni perturbatione immunes sint, et bello ne impeti possint.

13.

A török követek a császári követeknek (Szöny[?], 1627. szeptember 2. körül)

ÖStA HHStA Staatenabteilung, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 175v.

[Regesza:]

A török biztosok előző nap gyűltek össze, hogy a másnapi összejövetelről tárgyaljanak, de a pasa betegsége miatt nem tudták folytatni a tárgyalásokat. Ha sikerül, reggel hét és nyolc óra között szeretnének újra találkozni. A török követek választ akarnak kapni Erdély, Moldva és Havasalföld ügyében, és szeretnék az ezzel kapcsolatos cikkelyeket is megfogalmazni. Attól tartanak, ha ebben nem lesz megegyezés köztük, hasztalanok lesznek a tárgyalások, és a békét nem lehet megkötni. Erdélyt a Szulejmán szultán és János király (János Zsigmond) idejében kötött szerződés szerint akarják megtartani a határok és szabadságjogok tekintetében. Azt indítványozzák, hogy a németek semmilyen módon ne zaklassák Erdélyt, de az évi rendes adót a szultánnak küldjék meg és tartsák meg a békét a római császárral. A további tartományok ügyében (Moldva és Havasalföld) nem rendelkeznek felhatalmazással, és döntést nem hozhatnak. A fejedelemségeket érintő ügyekben kizárólag a saját válaszukat fogadják el, és ennek függvényében tudnak majd megegyezni további 2-3 pontban. A cikkelyeket az általuk javasolt formában szeretnék rögzíteni, ahogy azt az ezen dokumentumot megelőző oldalon le is írták.

²⁵⁸ Ezek a szerződések Bethlen Gábor és II. Ferdinánd között jöttek létre, amelyek a hadjáratok után rögzítették a kialakult helyzetet. Nikolsburgi szerződés (1621. december 31.), bécsi béke (1624. május 8.), pozsonyi béke (1626. december 20.). BENDA, 1982, 451, 454, 456.

²⁵⁹ Értsd: Bethlen életének végéig.

²⁶⁰ Bethlen Gábor halála: 1629. november 15.

²⁶¹ Moldvai Fejedelemség.

²⁶² Havasalföldi Fejedelemség.

²⁶³ Az említett két vazallus állam fejedelmeit a mindenkori oszmán szultán a 16. század második felétől ún. *beráttal* nevezte ki tisztségükre. PAPP, 2011a, 48–52.

[175v] Paria litterarum commissariorum turcicorum ad nos commissarios caesareos.²⁶⁴

Die hesterna conveneramus de hodierno conventu,²⁶⁵ sed dominus bassa²⁶⁶ infirmari cepit, ex eo etiam hesternas nostras interlocutiones non potuimus continuare. Die crastina volente Deo circa septimam vel octavam²⁶⁷ convenientes,²⁶⁸ det Deus, ut plura negotia conficiamus. Hoc²⁶⁹ saltem dominis vestris intimamus ut ratione Transylvaniae,²⁷⁰ Moldaviae,²⁷¹ Valachiae et Transalpinæ²⁷² inter se²⁷³ concludant, in congressu responsum habere volentes, et articulis inseramus, quia si hoc²⁷⁴ non fiet, omnis noster labor frustraneus erit, neque pax concludi poterit. Transylvania, prout tempore sultani Sulimanni et Joannis regis²⁷⁵ fuit, et nunc etiam maneat, adiacentes metas et libertatem, prout antea, nunc etiam defendemus ex parte Germanorum,²⁷⁶ nulla ratione²⁷⁷ impetantur, census ordinarios²⁷⁸ Potentissimo Imperatori sicut antea nunc etiam dant, modo inter Romanorum Imperatorem et ipsos²⁷⁹ pax conservetur, bonam vicinitatem inter se colant. Provinciae tamen istae Potentissimi nostri Imperatoris sunt,²⁸⁰ itaque dissensiones istae verbales sunt huc impertinentes²⁸¹ nec nos aliam plenipotentiam habemus. Et a Potentissimo Imperatore alia resolutio non est. Deo volente super²⁸² hoc responsum habere volumus et facilius cras duos vel tres articulos componemus, aliae quoque differentiae facilius componentur. Hac ratione omnium nostrorum honor augetur, articulum autem in tali forma inscribi volumus, prout sequens formula. Id est ut in pagina anteriori.²⁸³

²⁶⁴ A szöveg többi részétől különböző kézírással és más színű tintával lett lejegyezve.

²⁶⁵ Helyesen kiegészítve: *'ut tractaret'*.

²⁶⁶ Mehmed egri pasa. Vö. Questenberg megjegyzésével a pasa részeges betegeskedéséről (No. 9.).

²⁶⁷ Helyesen kiegészítve: *'horam'*.

²⁶⁸ Helyesen kiegészítve: *'erimus'*.

²⁶⁹ Helyesen: *'his'*.

²⁷⁰ Erdélyi Fejedelemség.

²⁷¹ Moldvai Fejedelemség.

²⁷² Havasalföldi Fejedelemség.

²⁷³ A Habsburg követek egymás között.

²⁷⁴ Értsd: *'responsum'*.

²⁷⁵ A köztük (I. Szulejmán és János Zsigmond) létrejött szerződés.

²⁷⁶ Értsd: Habsburgok.

²⁷⁷ Helyesen: *'nullis rationibus'*.

²⁷⁸ Erdély évi rendszeres adója, illetve ajándéka.

²⁷⁹ Értsd: Habsburg követek.

²⁸⁰ A meghódított területek, amilyenek Vác is számított, hiszen csak 1620-ban foglalták el Bethlen hadjáratainak következményeként.

²⁸¹ Helyesen kiegészítve: *'erant'*.

²⁸² A szerző a fejedelemségek ügyére utal, mivel választ kifejezetten ebben az ügyben kérnek. Ráadásul azt kéri, hogy a fejedelemségek jelenlegi állapotukban maradjanak meg.

²⁸³ Bizonytalan, mire utalhatott a török szöveg. Lehetséges, hogy az itt 14. számmal közölt két szövegrészletre, de ugyanígy utalhat az előtte lévő lapon, itt 12. számmal közölt dokumentumra is. Az előbbinek nagyobb a valószínűsége, mivel az a konkrét békepointok megfogalmazása. Azt azonban nem tudjuk,

14.

Békeszerződés-tervezet Vác, Erdély és a román fejedelemségek tárgyában (Szöny[?], 1627. szeptember 2. körül)

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 178r; 189r.

[Regeszta:]

Vác ügyében Bolondvár miatt nem tudtak megegyezni a felek, ezért a nagykövetségek hatáskörébe utalják a problémát. A békét annak ellenére őrizték meg, hogy a vitás kérdéseket nem tudták eldönteni és Vác maradjon jelenlegi állapotában a gyarmati béke szerint.

Erdélynek és fejedelmének egyik császártól se essen bántódása, tartsák meg a békét vele. Moldvát és Havasalföldet se érje bántódás egyik császár részéről sem, amíg csak a békét meg nem szegik.

[178r] De Vacia²⁸⁴

Cum autem inter nos commissarios ob certas rationes negotium Vacii nunc in finem deduci non potuerit, maxime autem ratione Bolontwar,²⁸⁵ conclusimus ut hoc per proxime futuras legationes,²⁸⁶ in portis amborum potentissi[morum] imperatorum conficiatur. Et etiamsi in finem per illos deduci non posset, pax nihilominus ex utraque parte servetur (Vacia in suo statu moderno manente). Donec Potentissimi Imperatores ipsimet resolutionem non fecerint, iuxta tractatum²⁸⁷ etiam Giarmathiensem.²⁸⁸

[189r]²⁸⁹

Transylvaniae et eius Serenissimo Principi ab utraque Potentissimorum Imperatorum parte ac illorum exercitibus nulla fiat infestatio, quin in pace conserventur.

Moldavia etiam et Transalpina ab utrisque Potentissimis Imperatoribus et illorum exercitibus non infestentur, eo usque donec sese sanctae paci accomodaverunt.²⁹⁰

Diser so durchstrichen bemühet sich der Toldalaghy hinwöck zue bringen.

hogy az oszmán példányban ezek milyen sorrendben követték egymást. Illetve azt sem lehet eldönteni, hogy nem egy fordítói megjegyzésről van-e szó.

²⁸⁴ A 16. iratban közölt békepéldánnyal megegyező tartalmú pontok, amelyek végül nem kerülnek bele a ratifikált példányba.

²⁸⁵ Bolondvár, ma: Balatonszemes, H. A törökök először 1625-ben hozakodtak elő Bolondvár kifosztásával, amikor Vác elfoglalását kérték rajtuk számon a császáriaktól. Vö. SALAMON, 1867, XXVII–XVIII.

²⁸⁶ Nagykövetségekre vár a kérdés elrendezése.

²⁸⁷ Az 1625-ös gyarmati béke.

²⁸⁸ Helyesen kiegészítve: *'permaneat'*.

²⁸⁹ Valószínűleg helytelen a számozás, inkább 179r tűnik valószínűnek, hibás levéltári számozásról lehet szó.

²⁹⁰ Eredetiben aláhúzva: „*eo usque donec sese sanctae paci accomodaverunt.*”, és ehhez kapcsolódva oldalról betoldva: „*diser so durchstrichen bemühet sich der Toldalaghy hinwöck zue bringen.*” (ném.) – *'Ami alá van húzva, azoknak az eltávolításán Tholdalagi fáradozik.'*

15.

Koháry Péter Pálffy Istvánhoz (Komárom, 1627. szeptember 14.)

HHStA Sonderbestände Familienarchiv Pálffy-Daun. Zentralarchiv,
Kt. 11. Arm. I. Lad. V. Fasc. 3. Fr. 13.

[Regeszta:]

Előző nap (szeptember 13.) reggeltől este hat óráig tartó tárgyalás és sok veszekedés után sikerült véghezvinni a békekötést, minden artikulust megpecsételni és egymásnak átadni. A törököket mosdótálakkal és kupákkal ajándékozták meg, ők pedig egy-egy kaftánt kaptak. Gerhard Questenberg és Sennyey István Bécsbe indulnak. Koháry Péter még aznap (szeptember 14.) el fogja küldeni az artikulusok mását Pálffy István részére.

Spectabilis ac Magnifice Domine Patrone Gratosissime!
Salutem et servitii mei paratissimam commendationem.

Tegnap²⁹¹ jó reggeltől²⁹² fogva, estve hat óráig számtalan sok veszekedés után, Isten végben adta vinnünk az szent békességet és minden artikulusokat megpecsételvén és egymásnak adván, mi szép mosdókkal s kupákkal őket megajándékozáink, ők is egy-egy kaftánt adtak. Ím, ezen órában indol fel Beczben Questenpergher²⁹³ és kancellárius uramék. Az artikulusoknak mását még ma megküldöm nagyságodnak, és ha itt kell késnem, mindentről írok nagyságodnak, legyen áldott az Úristennek szent neve mindörökké, Amen. Datum Comaromii 14. Septembris Anno 1627.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
servitor paratissimus.

Kohary Peter manu propria

[Címzés:] Spectabili ac magnifico domino Stephano Palffy de Erdöd comitti comittatus et arcis Posoniensis capitaneo equiti aurato, Sacrae Caesariae Regieque Maiestatis consiliario, cubiculario partium Regni Hungariae cisdanubianarum confiniorum et antemontanarum at praesidii Vjvariensis supremo generali capitaneo etc. domino et patrono gratosissimo.

²⁹¹ 1627. szeptember 13.

²⁹² Javítva erről: „*reghelgtől*”

²⁹³ Gerhard von Questenberg.

16.

A török és császári biztosok által rögzített tervezet a szőnyi békéről (Szőny, 1627. szeptember [?])

ÖStA HHStA Staatenabteilungen, Türkei I., Kt. 111., Konv. 1. fol.: 203r–205v.

[Regeszta:]

Szőnyi béketervezet pontjai. Békekötés szükségességének megindoklása, uralkodói titulusok és a résztvevők felsorolása, helyszín és időpont megnevezése.

1. Korábbi békekötések cikkelyeinek érvényben maradásáról. 2. Vác és Bolondvár kérdése függőben marad. 3. A horvát végeken a korábbi békekben előírtak ellenére épített erődök lerombolásának előírása a nagykövetek találkozását követően. 4. A ratifikált békepéldányokat szállító kölcsönös nagykövetségek rendjéről. 5. A tárgyalások ideje alatt fogságba esettek szabadon bocsátásáról és a többi rab kiváltásának módjáról. 6. Erdély semlegességéről. 7. Moldva és Havasalföld császárral szembeni védelméről. 8. A hódolt falvak ügyében elrendelt bizottságról és bizonyos palánkok hovatarozásáról (szécsényi tárgyalások előkészítése). 9. Kereskedők védelméről és a portyák büntetéséről. 10. Az adófizető parasztság védelméről. 11. A korábbi békék megszegőinek büntetéséről és ezen bűnök semmisenk nyilvánításáról, az új béke jövőbeni betartásáról. 12. A béke időtartamáról.

A békepéldányok lepecsételéséről és elküldéséről.

[203 r]²⁹⁴ Minthogy az üdötül fogván, miolta az ennekelőtte való végezések, úgymint situa toroky, béczy, komaromj és utolszor giarmatj²⁹⁵ az két hatalmas császár között löttének, sok külöm külömbféle ellenkező dolgok történtenek mind az két részről, melyekkel az megnevezett békességek megbántottanak. Látván az két hatalmas császár az szeginy megnyomorodott kössigneik ínsigét, könyörületessigre indíttattanak arra, hogy az megnevezett végezések ujobban helire állattassanak, és azok ellen törtint dolgok eligazíttassanak. Annak okáért bizonyos főkomisszáriusokat, minket rendelték mind az két részről őhatalmasságok, az kik ez dolgokat jó végben vigyüek, úgymint az hatalmas második Ferdinand római császár és Német, Magyar, Cseh, Dalmatia, Horvat, és Tooth Orszagoknak királya²⁹⁶ etc. őfelsége részéről. Az nagyságos Senniey Istvant, váczai püspöket, római császár őfelsége tanácsját²⁹⁷ és Magyar Orszagban udvari kancelláriusát. Az nagyságos és tekéntetes Gerardus Questenberget, szabados urat, és azon felséges római császárnak hadakozó tanácsját.²⁹⁸ Az nagyságos Galanthay Esterhazy Danielt, szabados urat, és azon őfelsége tanácsját. És az nagysá-

²⁹⁴ Az irat kézírása emlékezetet az esztergomi bég iródeájának kézírására.

²⁹⁵ A császárok között kötött (zsitvatoroki, bécsi, komáromi, gyarmati) békék.

²⁹⁶ II. Ferdinánd által birtokolt címek: német-római császár (1619–1637), magyar és horvát-szlavón király (1619–1637), cseh király (1617–1637).

²⁹⁷ Javítva erről: „*tanacziat*”.

²⁹⁸ Eredeti javítással: az eredetiben a két szó felcserélve áll, számozással jelölte az író a helyes sorrendet.

gos Kohary Petert, még is ugyanazon ő felsége római császár tanácsját és az Dunantul való végházainak vice generalissát.²⁹⁹ Az hatalmas török császár Sultan Murat Hann, őfelsége részéről pedig az tekintetes és nagyságos vezér Murteza passa, azon hatalmas török császárnak az tengeren innét való hadainak fő serdarja³⁰⁰ Budan helytartója és gondviselőjének akaratjából ő hatalmassága részéről³⁰¹ rendeltetett komisszáriussi. Az tekintetes és nagyságos budai Muffty effendit³⁰² az tekintetes és nagyságos Mehemet egri passát, az nagyságos Ameth estergomi beket és az nagyságos Muharem szolnoki beket, és az böcsületes budai Chihan agát.³⁰³ Az felséges erdelj fejedelem³⁰⁴ hívinek, az nemzetes vitézlő Toldalaghj Mihalinak jelenlétében, kit az erdelj fejedelem őfelséges az szent békességnek segítségire rendelt. Az kik, mi egyben gyűlvén az Szönj mezőben. Ezerhatszáz huszonhét esztendőben, Szent Mihály havában,³⁰⁵ sok fáradságos tanácskozásunk után, az következő artikulusokra mind egyenlőképpen lépünk és azokon megnyugottunk etc. [203v]

Első artikulus.

Minden rendbeli az szent békessigre nizendő vígezisek és azoknak artikulusi, tudniillik situa torky, beczy, comaromj és giarmatj, az melyek ennek előtte vígeztettek, és mostan másképpen nem csináltattanak minden rendeiben, avagy nem vitattanak semmi részeiben, cikkeliben és punctjaiban megmaradjanak és erősen, felbomolhatatlan, mind az két részről megtartassanak etc.

Második artikulus.

Minthogy pedig mi közöttünk, komisszáriussok között, bizonyos okokbul, Vacz dolga mostan el nem vígeződhetett, főképpen Bolondvar miatt, úgy alkuttunk meg, hogy ez az dolog az mostani főkövetség³⁰⁶ által, az hatalmas császárok portáján vígeztessik el. És ha szintén vígben való menetele nem lehetne is, mindaddig az szent békesség szentül megtartassik és Vacz is azon állapotban maradjon, valamíg az hatalmas császárok magok ez dologrul végezést nem tésznek, az mint az giarmati végezis is magával hozza.

Harmadik artikulus.

Az Horvat Orszagh határaiban mind az két részről újonnan építettett palánkoknak elvonása felől, melyeket az vígezissek ellen csináltak, megerősíttessik az előbbeni har-

²⁹⁹ Vice generalis (lat.) – *‘főkapitány-helyettes’*. Dunántúli (nézőponttól függően „dunáninenni” is lehet) főkapitány-helyettes.

³⁰⁰ Rumélia hadtest parancsnoka.

³⁰¹ Alatta áthúzva: „*akaratiabul*”.

³⁰² Ísza efendi budai mufti.

³⁰³ Dzsihán budai azab aga.

³⁰⁴ Bethlen Gábor.

³⁰⁵ Értsd: szeptember.

³⁰⁶ Nagykövetek: Redzsep pasa és Johann Ludwig von Kuefstein.

madik artikulus,³⁰⁷ úgy, hogy az követségnek változása után tizedik nappal, úgymint Januarius havának az következő ezerhatszáz és huszonnyolc esztendőbelinek tizenkettődik napján mindjárast kezdjenek hozzája. És el is vígezik az két részről arra rendeltetett urak, úgymint az tekintetes és nagyságos groff Tersaczky Miklos³⁰⁸ urat az hatalmas római császár részéről. Az hatalmas török császár részéről az tekintetes és nagyságos Murteza passa rendeléséből az nagyságos egri Mehemet passa. Ha penig ezeknek valami akadékok lenne, mások, az kik arra rendeltetett lesznek, alkalmazatosok mind az két részről lesznek etc. [204r]

Negyedik artikulus etc.

Hogy az szent békessíget vígben vivín az komisszárius urak, az két hatalmas császárok között, őhatalmasságok neve alatt bizonyos úri renden való előljáró követek³⁰⁹ által, ugyanezen traktának helyiről, az komisszárius urak jelenlétekben tudósítsák egymást róla, elküldvín az komisszárius urak pecsétes vígezéseket, hogy mind az két hatalmas császár hasonlóképpen erősítse meg, melyet ő hatalmasságok pecsété alatt az főkövetek keziben adjanak, és mind az két részről egyenlő ajándék küldessék, mely ne lígyen bátor derekas, az után négy³¹⁰ holnap alatt küldessék el az derekas követség³¹¹ az feljül megírt, megerősítettett frigylevelekkel úgy, hogy az jövendő Karácson napjára, az hatalmas török császár követi jöjjenek Estergomban, és az hatalmas római császár követe Comaromban és onnét egymást tudósítván Januariusnak második napján, ezerhatszáz huszonnyolc esztendőben az hatalmas római császár részéről való követ, Szeőniben szálljon, az hatalmas török császár részéről való követ penig Almasra, az két falu között, egyenlő közhelien,³¹² egyszersmind változván, az hatalmas török császár főköveti, az hatalmas római császárhoz jöjjenek böcsületes ajándékokkal, és az hatalmas római császár követi hasonló ajándékkal az fényes portára menjenek etc.

Ötödik artikulus etc.

Az rabok dolgán úgy alkuttunk meg, hogy az mely rabok az trakta alatt elvittettek, azok mind az két részről ingyen bocsátassanak el. Az melyek penig azokon kívül találatnak, azok hasonló rabot egyik az másikját adjanak, azzal szabaduljanak ki. Az kiknek penig sarcon³¹³ kellek kiszabadolni, az tūrhetőképpen lígyen tehetsígek szerint, mely dolgot az Magyar Orszaghj palatinus és az budai vezér ő nagyságok igazít-sák el.

³⁰⁷ A gyarmati béke 3. pontjára utal vissza, amely szintén a horvát–szlávón végvidéken emelt palánkok ügyéről rendelkezik. JÁSZAY, 1837, 73.

³⁰⁸ Frangepán (Tersacz) VI. Miklós. (?–1647), horvát–szlávón bán és Kulpa-menti végvidéki főkapitány (1616–1622), császári biztosként részt vett az 1625-ös gyarmati tárgyalásokon. Vö. NAGY, IV. 1853, 248–249; PÁLFFY, 1997, 275; JÁSZAY, 1837, 59, 72.

³⁰⁹ Internuntiusok: Balogh István és Mehmed bég

³¹⁰ Javítva erről: „nigy”.

³¹¹ Értsd: nagykövetség.

³¹² Értsd: a két falu között, egymástól azonos távolságra.

³¹³ Javítva erről: „sarclion”.

Hatodik artikuluss. etc.

Erdelinek és fejedelminek őfelségének mind az két hatalmas császároktul őhatalmaságoktul és hadaitól semmi bántások ne lígyen, az békességben megtartassanak. etc. [204v]

Hetedik artikuluss.

Havas alfeöldnek is és Moldua Orszaginak felséges római császár³¹⁴ részéről és hadaitul semmi bántások ne lígyen etc.

Nyolcadik artikuluss etc.

Mely faluk felől mind az két részről háborúság és perek vadnak, mind summájok és egyéb ínsígek felől, és pusztulások felől. Felséges római császár részéről két bizonyos úri ember, az nagyságos Magyar Orszaghi palatinus akaratójából, és az hatalmas török császár részéről, császár őhatalmassága portai kapuczi passája³¹⁵ rendeltessék, és az tekintetes és nagyságos vezér Murteza passa akaratójából annak előtte situa toroki, beczi, comaromi végezések szerint minden igazsággal mind az két részről vígben vitesenek, és ezen megnevezett faluknak eligazítására rendeltetett urak, mind az két részről, ez jövőndő ezerhatszáz huszonnyolc esztendőben tizenkettődik Januarii készen lévén, egyben jöjjenek, annak eligazítását elvégezik,³¹⁶ ugyanakkoron az harmadik artikulussban megírt palánkoknak elvonása felől újra elrendeltetett urak is egyzersmind készen lévén és egyben jövőndő, azokat is eligazítsák, az giarmati traktában is így lött volt. Az Eger és Czolnok sanchiaksagban³¹⁷ levő palánkok, az beczi végezés szerint maradjon etc.

Az nemessík dolga is az situa torki végezés szerint maradjon etc.

Kilencedik artikuluss.

Ennek az traktának végben vitelinek utána mind az két részről az végbeli váraknak és palánkoknak, és egyéb országoknak útonjárók és kereskedőknek ennekelőtte való artikulussoknak elvégezése³¹⁸ szerint maradjon, mind az két részről hatalmas császárok képében való gondviselők, passák, bekek, gondviselők magyar részről való kapitányok és több ezekhez tartozandó hadviselők és hadaktul is, titkon sem nyilván semmi károk ne lígyen és ne következék, mind az két részről csaták ne járjanak, és az tolvajoknak engedelem ne lígyen és mindkét részről rabokat ne fogjanak, ha penig mind az két részről valami tolvajság és kár lenne, avagy rabot fognának, vissza bocsátassik és

³¹⁴ Utána áthúzva: „tol”.

³¹⁵ Kapudzi basi, török megbízott. Minden bizonnal a Balogh Istvánnal 1628-ban a Portáról érkezett Ömer aga kapudzi basi volt az, aki e feladattal lett megbízva. Vö. SALAMON-SZALAI, III, 1870, 231; STESSEL, 1902, 443.

³¹⁶ Ez alkalom lesz a Buda-szécsényi tárgyalások témája. STESSEL, 1902, 418–542.

³¹⁷ Szolnoki szandzsák.

³¹⁸ Utána áthúzva: „utan”.

az ilyen dologtevőket és az kik arra engedelmet adnak, mind az két részről megbüntessenek.³¹⁹ [205r]

Tizedik articulus³²⁰ etc.

Az végbeli gondviselők passak, bekek, és magyar rendről való kapitányok gyakran változván tisztekkel,³²¹ az változások miatt, az szent békesség állandó lehetetlennek látszik, m[ert] újonnan jött tisztviselők az szent békességnek rendit nem tudván, az szent b[ek]ességet³²² nem böcsülik és nem oltalmazzák, az parasztság³²³ és szegénység romolto[n] romol.³²⁴ Illik és szükség, hogy az vígbeli passák, bekek és kapitányok mindkét részről okos és békességszerető,³²⁵ az szegénységet oltalmazó gond[viss]elők³²⁶ legyenek és téttessenek. Az tekintetes és nagyságos budai vezér Murteza passa ónagysága penig sok esztendeig tisztiben állandó lígyen, meg ne változ[t]assák, az ország-nak épületinek kedvéért.

Tizenegyedik artikulus etc.

Az megnevezett dolgok kívöl mindennemű kártételek és ellenkezések mind az két részről, az situa toro[k]i,³²⁷ beczi és az több vígezések ellen, az mostani frigynek ideíg az kik [l]öttek, bizonyos okokért mind az két részről azok elnyomatva legye[ne]k³²⁸ és elfelejtve, az mostani vígezések penig mind az két részről mindennemű [r]észeiben szentül és mindennemű fogatkozás nélkül megtartassanak minden r[en]dektül, mind az immár elvigezett napig.

Tizenkettődik artikulus etc.

Ez mostani végezésnek út[á]na, esztendő számban huszonöt esztendeig megtartassik ez az mostani elvigezett szent békesség.³²⁹

Mindezeknek nagyobb bizonyására mi, az feljül megnevezett, teljes hatalommal levő komisszáriussok ugyanezen Szeőnj mezőbeni ezeket az artikulusokat kezünk alá vetésével³³⁰ és pecsétünkkel megerősítettük, mivel penig az tekintetes és nagyságos

³¹⁹ Utána törölve: „*tizedik*”.

³²⁰ Sérült irat: A lap hajtása miatt bizonyos betűk, betűpárok nem látszódnak teljesen, de értelmezéssel kikövetkeztethetők, pótolhatók.

³²¹ Ua.

³²² Ua.

³²³ Jávítva erről: „*paraztsiagh*”.

³²⁴ Sérült irat: A lap hajtása miatt bizonyos betűk, betűpárok nem látszódnak teljesen, de értelmezéssel kikövetkeztethetők, pótolhatók.

³²⁵ Jávítva erről: „*szerető*”.

³²⁶ Sérült irat: A lap hajtása miatt bizonyos betűk, betűpárok nem látszódnak teljesen, de értelmezéssel kikövetkeztethetők, pótolhatók.

³²⁷ Ua.

³²⁸ Ua.

³²⁹ A szerződés ezen pontja át van húzva eltérő színű tintával, nem került be a végleges példányba sem. Vö. GÉVAY, 1837. 14.

³³⁰ Értsd: aláírásunkkal.

vezér őnagysága, maga jelen nem lehetett az végezésben, végeztük, hogy őnagysága is az római császár őfelsége részéről való komisszáriusoknak ezeknek megerősítésit megküldje mentül hamarébb lehet etc.

Actum in campo Szőnj anno et mense, ut supra etc. [1627. szeptember]³³¹ [205v]

[Külzet:] Was bey Szöni in veldt 1627 anno von Khayserlichen undt tirkischen commissarien für puncta zur continuation des fridens geschlossen worden.³³²

³³¹ „Actum in campo Szőnj anno et mense, ut supra etc.” (lat.) – ‘Kelt Szőny mezején, a fentebb levő évben és hónapban stb.’

³³² „Was bey Szöni in veldt 1627 anno von Khayserlichen undt tirkischen commissarien für puncta zur continuation des fridens geschlossen worden.” A lap hajtása miatt bizonyos betűk, betűpárok nem látszódnak teljesen, de értelmezéssel kikövetkeztethetők, pótolhatók (ném.). – ‘Milyen pontokról egyeztek meg a török és császári biztosok a szőnyi mezőn 1627-ben.’ Kétséges, hogy az írás egykorú, de bizonyosan a 17. századból származhat.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- MNL OL A 98 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Acta Transylvanica 5. d.
- MNL OL P 108 Rep. 71. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repositorium 71. Esterházy Miklós nádor iratai Fasc. 26/a.
- MNL OL P 123 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Esterházy család hercegi ágának levéltára, Esterházy Miklós iratai, II. h., i., (3–4. d.)
- ÖStA HHStA Fam.
Ar. Pálffy Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Sonderbestände, Privat- und Familienfonde, Familienarchiv Pálffy-Daun, Zentralarchiv, Karton (Kt.), Arma (Arm.), Ladula (Lad.), Frustum (Frust.)
- ÖStA HHStA Türkei I. Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Türkei I. Kt. 111.
- ÖStA HHStA Türkische
Urkunden Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Türkische Urkunden.
- ÖStA HHStA Ungarn Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Länderabteilungen, Ungarische Akten (UA), Miscellanea (Misc.) Kt. 422.
- ÖStA KA HKR Prot. Bd. Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Protokolle des Wiener Hofkriegsrats, Bände.
- PL AS AR Cl. V Prímási Levéltár, Archivum Saeculare, Acta Radicalia, Classis V (MNL OL X 725. 2633. filmtári tekercs)

*

ANGYAL
1925

ANGYAL Dávid: *Az 1615-iki bécsi török békének titkos pontjai.*
In: *Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados*

- kultúrpolitikai működésének emlékére. Születésének ötvenedik évfordulóján.* Szerk. LUKINICH Imre, Budapest, 1925, 367–382.
- BAK
2000
BAK Borbála: *A XVI–XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései. Ajánlás a magyar nyelvű források közreadásához.* In: *Fons*, 7. (2000), 1. sz., 91–137.
- BENDA
1982
BENDA Kálmán: *Magyarország történeti kronológia II. 1526–1848.* Budapest, 1982.
- BOTKA
1867
BOTKA Tivadar: *Kisfaludy Lipthay Imre Bars és Hont megyék alispánjának országos törökügyi követnek emlékezete.* Pest, 1867.
- CZIRÁKI
2012
CZIRÁKI Zsuzsanna: *Szemelvények Melchior Khlesl és a bécsi Titkos Tanács 1611 és 1613 között keletkezett, erdélyi vonatkozású írásos véleményeiből.* In: *Levéltári Közlemények*, 83. (2012), 319–369.
- CZIRÁKI
2013
CZIRÁKI Zsuzsanna: *Erdély szerepe Melchior Khlesl fennmaradt írásos véleményeiben 1611–1616 között.* In: *Bethlen Gábor és Európa.* Szerk. KÁRMÁN Gábor–TESZELSZKY, Kees, Budapest, 2013, 77–102.
- DUCH
1957
DUCH, Arno: *Rambaldo Collalto.* In: *Neue Deutsche Biographie* Bd. 3. Hg. STOLLBERG-WERNIGERODE, Otto zu, 320–322. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/> (Letöltés: 2017. július 24.)
- DW
1951
Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Bd. 26, (XII., II.), Leipzig, 1951. URL: <http://dwb.uni-trier.de/de/> (Letöltve: 2017. augusztus 22.)
- ECKHARDT
1955
Rimay János összes művei. Szerk. ECKHARDT Sándor, Budapest, 1955.
- EMSZT I
1975
Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. I. Szerk. SZABÓ T. Attila, Bukarest, 1975.
- FALLENBÜCHL
2002
FALLENBÜCHL Zoltán: *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon,* Budapest, 2002.

- FAZEKAS
2000 FAZEKAS István: *Korreferátum Oborni Teréz előadásához*. In: *Fons*, VII. (2000), 1. sz. 76–79.
- FAZEKAS
2015 FAZEKAS István: *A Haus- Hof- und Staatsarchiv magyar vonatkozású iratai*, Budapest, 2015. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, I. Levéltári leltárak 10.)
- FEKETE
1932 FEKETE, Ludwig: *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy*. Budapest, 1932.
- FERENCZI
1911 FERENCZI, Zoltán: *Rimay János (1573–1631)*. Budapest, 1911. (Magyar Történeti Életrajzok. XVII/II.)
- FERİDÜN
1858 Feridün Aħmeg Beg: *Münşet ‘atü ş-şelâfin II*. İstanbül, 1275. (1858)
- FRANZL
1978 FRANZL, Johann: *Ferdinand II. Kaiser im Zwiespalt der Zeit* Graz–Köln–Wien, 1978.
- GERGELY
1883a GERGELY Samu: *Adalék „Bethlen Gábor és a Porta” című közleményhez. Második közlemény*. In: *Történelmi Tár*, 3. sorozat, 6., 1883, 131–154.
- GÉVAY
1837 *Az 1627-dik évi september 13-dikán költ szőnyi békekötés cikkelyei, deákul, magyarul és törökul*. Közread. GÉVAY Antal, Wien, 1837.
- GÉVAY
1841 GÉVAY Antal: *A budai pasák*. Bécs, 1841.
- HAMILTON
2009 HAMILTON, Alastair: *Michel d’Asquier, Imperial Interpreter and Bibliophile*. In: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 72. (2009), 237–241.
- HANUY
1910 *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása összegyűjtött levelei I. (1601–1628)*. Szerk. HANUY Ferenc, Budapest, 1910.
- HAZAI OKMÁNYTÁR IV.
1867 *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus IV.* szerk. NAGY Imre–PÁUR Iván–RÁTH Károly–VÉGHÉLY Dezső, Győr, 1867.

- HILLER
1991 HILLER István: *A tolmácsper*. In: *Történelmi Szemle*, XXXIII (1990), 3–4., 203–214.
- HILLER
1992 HILLER István: *Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645. Esterházy-Studien*. Hrsg. von Gerda MRAZ, Wien–Köln–Weimar, 1992.
- HORVÁTH
1861 HORVÁTH Mihály: *Kismartoni regesták 1617–1645*. In: *Magyar Történelmi Tár* I. Sorozat 10. kötet, 1861, 3–110.
- İŞBİLİR
2006 İŞBİLİR, Ömer: *Nasuh paşa*. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 32. İstanbul, 2006, 426–428.
- JÁSZAY
1837 JÁSZAY Pál: *A' gyarmati béke*, In: *Tudománytár. Értekezések* 2., 1837, 39–75.
- JÁSZAY
1838 JÁSZAY Pál: *A' szőnyi béke. 1627*. In: *Tudománytár. Értekezések*. 4., 1838, 167–274.
- JEDLICSKA
1910 *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*. Szerk. JEDLICSKA Pál, Budapest, 1910.
- KAMPMANN
2003 KAMPMANN, Christoph: *Gerhard Questenberg*, In: *Neue Deutsche Biographie* Bd. 21., Hg. STOLLBERG-WERNIGERODE, Otto, Berlin, 2003, 43–44.
- KARÁCSON
1914 *Török–magyar oklevéltár*. Gyűjt. és ford. KARÁCSON Imre Budapest, 1914.
- KÁRMÁN
2014 KÁRMÁN Gábor: *Kézcsók a pasának? Erdélyi követek Budán*. In: *Történelmi Szemle*, LV. (2014), 4. 639–662.
- LYMBUS
2003 LYMBUS. *Magyarságtudományi Forrásközlemények*, Budapest, 2003.
- MAJLÁTH
1885 MAJLÁTH Béla: *Az 1642-ik évi szőnyi békekötés története*. Budapest, 1885.

- MOLNÁR
2002
- MOLNÁR
2008
- NAGY I–XIII.
1853–1867
- NAGY
1855
- NECK
1950
- NEHRING
1983
- NEHRING
1986
- OBORNI
2000
- OBORNI
2002
- OBORNI
2011
- ÓVÁRY
1886
- MOLNÁR Antal: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. (1572–1647)*, Budapest, 2002.
- MOLNÁR Antal: *Elfelejtett végvidék. Tanulmányok a hódoltsági katolikus művelődés történetéből*. Budapest, 2008.
- NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XIII., Pest, 1853–1867.
- NAGY Iván: *Liptay Imre török követsége 1619-ben*. In: *Magyar Történelmi Tár* 1. sor., 1., 195–210.
- NECK, Rudolf: *Andrea Negroni. (Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Beziehungen nach dem Frieden von Zsitvatorok)*. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 3. (1950), 166–195.
- NEHRING, Karl: *Adam Freiherr zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel: ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*. München, 1983.
- NEHRING, Karl: *Magyarország és a zsitvatoroki szerződés 1605–1609*. In: *Századok*, 120. (1986), 1., 3–50.
- OBORNI Teréz: *A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról*. In: *Fons*, VII. (2000), 1., 67–76.
- OBORNI Teréz: *Erdély közjogi helyzete a speyeri szerződés után (1571–1575)*, In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. FODOR Pál–PÁLFFY Géza–TÓTH István György, Budapest, 2002, 291–305.
- OBORNI Teréz: *Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés*. In: *Századok*, 144. (2011), 4., 877–914.
- Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez a Velencei Állami Levéltárban*. Szerk. ÓVÁRY Lipót, Budapest, 1886.

- PAPP
2003
- PAPP Sándor: *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung.* Wien, 2003.
- PAPP
2005
- PAPP Sándor: *Az első Habsburg–oszmán békekötés kétféle értelmezése, avagy Erdély két hatalom vonzásában.* In: *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére.* Szerk. HAUSNER Gábor, Budapest, 2005, 493–518.
- PAPP
2011a
- PAPP Sándor: *Muszlim és keresztény közösségek, egyházak és államok autonóm rendszerei az Oszmán Birodalomban.* In: *Keletkutatás 2011.* tavasz, 25–72.
- PAPP
2011b
- PAPP Sándor: *Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619–1629),* In: *Századok*, 144. (2011) 4., 915–973.
- PAPP
2014
- PAPP Sándor: *Török szövetség – Habsburg kiegyezés. A Bocskai-felkelés történetéhez.* Budapest, 2014.
- PÁLFFY
1995
- PÁLFFY Géza: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században.* Győr, 1995.
- PÁLFFY
1997
- PÁLFFY Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században.* In: *Történelmi Szemle*, (1997), 2., 257–288.
- PÁLFFY
2014
- PÁLFFY Géza: *Költő és hadvezér? A politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós különféle lojalitásai és identitásai.* In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 127. (2014), 4., 868–880.
- PÉTER
1985
- PÉTER Katalin: *Esterházy Miklós.* Budapest, 1985.
- PRESS
1990
- PRESS, Volker: *Matthias.* In: *Neue Deutsche Biographie.* Bd. 16., *Maly–Melanchton.* Hrsg. STOLLBERG-WERNIGERODE, Otto zu, Berlin, 1990., 403–405. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/> (Letöltés: 2017. július 22.)
- REGELE
1949
- REGELE, Oskar: *Der österreichische Hofkriegsrat: 1556–1848.* Wien, 1949.

- SALAMON
1867 SALAMON Ferencz: *Két magyar diplomata a tizenhetedik századból*. Pest, 1867.
- SALAMON–SZALAY I–III.
1863–1870 *Galántai gróf Eszterházy Miklós. Magyarország nádora*. I–III., szerk. SALAMON Ferencz–SZALAY László, Pest, 1863–1870.
- SAVOY
2007 SAVOY, Roger: *Iran under the Safavids*. Cambridge–London–New York–New Rochelle–Melbourne–Sydney, 2007.
- SCHAENDLINGER–RÖMER
1983 SCHAENDLINGER, Anton C.–RÖMER, Claudia: *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II.* Bd. I, Wien, 1983.
- SCHRÖDER–KÜNZBERG
1914–1932 *Deutsches Rechtswörterbuch*. Hrsg. SCHRÖDER, Richard–KÜNZBERG, Eberhard, Weimar, 1914–1932. URL: <http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw-cgi/zeige?index=buecher&term=drw+i&seite=s1365-1366> (Letöltés: 2017. július 29.).
- SCHWARZ
1943 SCHWARZ, Henry Frederick: *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*. Cambridge, 1943.
- SCHWEIGERD
1852 SCHWEIGERD, C. A.: *Oesterreichs Helden und Heerführer*. Leipzig, 1852.
- Soós
2000 Soós István: *Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására*. In: *Fons*, VII. (2000), 1., 77–87.
- SPULER
1935 SPULER, Bertold: *Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)*. Teil. 3., *Listen der in Konstantinopel anwesenden Gesandten bis in die Mitte des 18. Jhdts*, In: *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*. Neue Folge, Band XI., Heft III/IV, 1935, 313–366.
- STEINBERG
1966 STEINBERG, Sigfrid Henry: *The Thirty Years' War and the conflict for European Hegemony 1600–1660*. New York, 1966.

- STESSEL
1902
- STESSEL József: *Adatok az 1628. évi szécsényi alkudozás történetéhez*. I., Magyar Történelmi Tár 4. sor., 3. köt. (1902), 418–542, 481–510.
- SZILÁGYI
1879
- Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. Szerk. SZILÁGYI Sándor, Budapest, 1879.
- SZILÁGYI
1882
- SZILÁGYI Sándor: *Bethlen Gábor és a Porta. Második közlemény*. In: *Magyar Történelmi Tár*. 3. sor., 5. köt., 1882, 34–77.
- TEPLY
1976
- TEPLY, Karl: *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. 1628. Des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*. Wien, 1976.
- TOMKÓ
2005
- TOMKÓ Viktor: *A szolnoki szandzsákbégek története II*. In: *Zoukuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*, 20., (2005), 9–60.
- TUSOR
2015
- „Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak...”
Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez, 1635–1665. Feltárta, szerk. és közread. TUSOR Péter, Budapest, 2015.
- UZUNÇARŞILI
1988
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi III/1. II. Selim'in tahtaçıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına kadar*. Ankara, 1988.
- YILMAZER
2006
- YILMAZER, Ziya: *Murad IV*, In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedesi Cilt 32.*, İstanbul, 2006, 377–383.